

İmâm-ı Âsım ve Kıraatına Dair Genel Bilgiler Imâm ‘Âşım and General Information About His Qirâ’ât

Hasan Hüseyin HAVUZ

Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kur’ân-ı Kerim Okuma ve
Kıraat İlmi Anabilim Dalı, Afyonkarahisar, Türkiye.

*Assistant Professor, Afyon Kocatepe University, Faculty of Theology, Department of Qur’ân
Recitation and Science of Qira’at, Afyonkarahisar, Türkiye.*

hhhavuz@aku.edu.tr ORCID: 0000-0003-4388-9383

Atıf/©: Hasan Hüseyin Havuz. “İmâm-ı Âsım ve Kıraatına Dair Genel Bilgiler”, *Kafkas
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12-23 (Ocak 2025), 35-61.

Citation/©: Havuz, Hasan Hüseyin. “İmâm ‘Âşım and General Information About His
Qirâ’ât”, *Kafkas University Faculty of Divinity Review* 12-23 (January 2025), 35-61.

Makale Bilgisi / Article Information:

Doi: 10.17050/kafkasilahiyat.143223

Type / Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 6 February / Şubat 2024

Accepted / Kabul Tarihi: 16 July / Temmuz 2024

Published / Yayın Tarihi: 15 January / Ocak 2025

Volume / Cilt: 12; **Issue / Sayı:** 23; **Pages / Sayfa:** 35-61.

Suggested ISNAD Citation: Havuz, Hasan Hüseyin. “İmâm-ı Âsım ve Kıraatına Dair Genel Bilgiler”,
Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 12/23 (Ocak- January 2025), 35-61.

Notlar/Notes

**Bu makale, 2022 yılında Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde
tamamlanan “Usûlî ve Ferşî İhtilaflar Açısından Âsım Kıraatı (Şu'be-Hafs Rivâyeti)”
adlı doktora tezinin bir bölümünden üretilmiştir.**

Yazar(lar), herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Turnitin/Ithenticate/İntihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir

Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/İntihal

Licensed by CC-BY-NC ile lisanslıdır

www.dergipark.org.tr

İmâm 'Âşim and General Information About His Qirâ'ât

Hasan Hüseyin HAVUZ

Abstract

İmâm 'Âşim was praised by scholars for his personality, virtue, piety (taqwâ) and qirâ'ât. 'Âşim, who gained fame with his qirâ'ât from the first period, is ranked 5th among mutawâtir imams. After his teacher Abû Abdul-Rahmân as-Sulamî, he came to the fore in the science of qirâ'ât in Kûfah. He mostly taught the Qur'ân in al-Kûfah and traveled around the surrounding towns. The period in which he lived was the Umayyads period. During this period, 'Âşim, whose name was not involved in political events, devoted himself to teaching the Qur'ân/qirâ'ât and teaching students. 'Âşim's recitation record/chain is strong like other recitation imams. His qirâ'ât, as riwâyâ by Hafs, is accepted today as well as throughout history. Due to this importance, useful studies have been carried out on 'Âşim's life and qirâ'ât. However, it would be beneficial to re-examine the issues related to his life and recitation in different details. For this reason, in this study, we tried to reveal his life, name, birth, death, lineage and personality, as well as his situation in the science of qirâ'ât. In the study, only the evaluations made by scholars regarding his recitation and his method of reading and teaching will be discussed. Their teachers, students, riwâyâ, al-sanad and al-tarîq will be given in general. Different readings in terms of usûl and farsh al-hurûf will not be included. For the study, tabaqât/biography and basic qirâ'ât sources were examined and evaluations were made in line with the available information.

Keywords: The Science of Qirâ'ât, İmâm 'Âşim, 'Âşim's Qirâ'ât. al-Râwi, al-Sanad/al-Tarîq.

İmâm-ı Âsim ve Kıraatına Dair Genel Bilgiler

Hasan Hüseyin HAVUZ

Öz

İmâm-ı Âsim şahsiyeti, fazileti, takvası ve kıraatıyla âlimler tarafından övgüyle anılmıştır. İlk dönemden itibaren kıraatıyla şöhrete kavuşan Âsim, mütevâtir imamlar arasında 5. sırada yer almaktadır. Hocası Ebû Abdurrahman es-Sülemî'den sonra Kûfe'de Kur'an/kıraat okutma kürsüsüne oturmuştur. Daha çok Kûfe'de Kur'an okutmuş ve civar beldeleri de dolaşmıştır. Onun yaşadığı dönem Emevîler dönemidir. Bu dönemde siyasi olaylarda adı yer almayan Âsim kendini Kur'an/kıraat okutmaya ve talebe yetiştirmeye adanmıştır. Âsim'in kıraat senedi diğer kıraat imamları gibi sahihtir. Onun kıraatı Hafs rivâyetiyle tarihsel süreç içinde olduğu gibi günümüzde de kabul görmektedir. Bu önemi sebebiyle Âsim'in hayatı ve kıraatı konusunda faydalı çalışmalar yapılmıştır. Ancak onun hayatı ve kıraatıyla ilgili konuların farklı detaylarla yeniden incelenmesinde fayda hasıl olacaktır. Bu sebeple çalışmada onun hayatı, adı, doğumu, ölümü, nesebi ve şahsiyeti ile beraber kıraat ilmindeki yeri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada sadece onun kıraatına dair âlimler tarafından yapılan değerlendirmeler, okuma ve okutma yöntemi ele alınacak, hocaları, öğrencileri râvileri, sened ve tarikleri genel olarak verilecektir. Usûl ve ferş ihtilaflarına ise yer verilmeyecektir. Çalışma için tabakât ve temel kıraat kaynakları incelenmiş ve mevcut bilgiler eşliğinde değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıraat İlmi, İmâm-ı Âsim, Âsim Kıraatı, Râvi, Sened/Tarik.

Giriş

Kıraat ilmi, Hz. Peygamber’in verdiği yedi harf ruhsatı kapsamında fiili olarak başlamıştır. Sonrasında bunun öğretimi Mushaf hattına uygun olarak devam etmiştir. Tabiîn döneminde Kur’an/kıraat ilminin öğretimi ile meşgul olan âlimler/imamlar; senedi sahih, Mushaf hattına ve Arapçanın genel kurallarına -bir vecihle de olsa- uygun olan sahih kıraat birikimi arasından tercih ettikleri okumaları buldukları beldelerde okutmuşlardır. Bu imamların seçtikleri kıraat farklılıklarını çokça okutmaları sebebiyle söz konusu kıraatlar “Âsım kıraatı, Nâfî’ kıraatı” şeklinde kendilerine nispet edilmiştir.

Kıraat sahibi olan âlimlerden biri de Âsım b. Behdele’dir (ö. 127/745). Âsım, sahabe dönemine en yakın kıraat imamlarından biridir. Onun hayatı Emevîler döneminin birçok siyasi sıkıntısına denk gelmektedir. Bu ortamda hocası Abdurrahman es-Sülemî’den sonra Kûfe’de kıraat kürsüsüne oturmuş, Âsım kıraatı olarak kendi döneminde meşhur olmuştur. Bu şöhreti sonraki dönemlerde Hafs rivâyeti ile beraber devam etmiştir. Bu kıraat Hafs rivayetiyle tarihte yaygınlığının yanında bugün de en çok okunan kıraat konumuna gelmiştir.

Kendi döneminden bu yana meşhur olan Âsım ve kıraatına dair çokça bilgi nakledilmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır. Bu makalede Müslüman halkın ve ilim erbabının istifadesi kolaylaştırmak için İmâm-ı Âsım’ın hayatı ve kıraatına dair genel bilgilerin derli toplu şekilde ele alınması fayda sağlayacaktır. Bu sebeple tabakât eserleri taranmış ve bilgiler derlenmiş ve sistematize edilerek verilmiştir. Bu çalışmada Âsım’ın hayatı, adı, doğumu, ölümü, nesebi, şahsiyeti ile beraber onun kıraat ilmindeki yeri ortaya konulmuştur. Çalışmada, onun kıraatına dair yapılan değerlendirmeler, okuma ve okutma yöntemi, hocaları, öğrencileri râvileri, sened ve tarikleri genel olarak verilmiştir. Tarihi olarak Âsım kıraatının yayılması ve sebepleri vb. konular ile usûl ve ferş ihtilaflarına yer verilmemiştir.

Âsım ve kıraatına dair birçok tez çalışmasının yanında Mehmet Ali Sarı,¹ Fatih Çollak,² Ahmet Madazlı,³ Mehmet Kara⁴ ve Rifat Ablay⁵ tarafından değerli ve faydalı çalışmalar yapılmıştır. Söz konusu çalışmalar ortak konulardan bahsetmekle birlikte bazı başlıklarda çalışmaların formatı gereği genel bilgi verilmiştir. Bu çalışmada ise geniş şekilde alınan doktora tez çalışması baz alınarak Âsım’ın hayatına dair bazı teferruatlı bilgilerin yanında onun kıraatının değerini, okuma ve okutma yöntemini ortaya koyan bilgilere yer

¹ Mehmet Ali Sarı, *İmam Asım ve Asım Kıraatı* (İzmir: Yüksek İslam Enstitüsü, Öğretim Görevliliği Tezi, 1970).

² Fatih Çollak, *Âsım Kıraatı (Bütün Huccetleriyle Hafs Rivâyeti)* (İstanbul: Üsküdar Yayınevi, 2006).

³ Ahmet Madazlı, “İmam Asım’ın Hayatı, Kıraatı ve Şahsiyeti”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1987), 239-254.

⁴ Mehmet Kara, “Âsım ve Kıraatının Özellikleri”, *On Dört Kıraat İmamı ve Kıraatlerinin Özellikleri*, ed. Ahmet Gökdemir (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2023), 137-166.

⁵ Rifat Ablay, *Ana Hatlarıyla Âsım Kıraatı* (İstanbul: Siyer Akademi, 2023).

verilmektedir. Bunun yanında râvileri, sened ve tarikleri ise kısaca verilerek hadis ve diğer İslamî ilimlerdeki durumu ortaya konulmaktadır.

1. Âsım'ın Yaşadığı Dönem Ve Hayatı

1.1. Yaşadığı Dönemin Siyasi ve İlmî Durumu

İmâm-ı Âsım Hz. Peygamber dönemine en yakın kıraat imamlarından biridir. Onun yaşadığı hicrî 40-127 seneleri Emevîlerin hâkim olduğu dönemdir.⁶ Doğup büyüdüğü ve hayatını geçirdiği Kûfe'de özellikle onun yaşadığı dönemde siyasi karışıklıklar meydana gelmiştir. Bu dönemde Hâricî isyanı,⁷ Hz. Hüseyin'in şehit edildiği Kerbelâ hâdisesi, İbnü'l-Eş'âs (ö. 85/704) ve Muhtar es-Sekaff (ö. 67/687) isyanları gibi olaylar yaşanmıştır. Ömer b. Abdülaziz (Hicrî 99-102) dönemi ise farklı bir siyasi anlayış doğrultusunda sakin bir dönem olarak geçmiştir. Öte yandan bu dönemde ülkenin sınırları çokça genişlemiş birçok açıdan imar faaliyetleri gerçekleştirilmiş ve ilmî gelişmeler yaşanmıştır. Nihayetinde Emevîler dönemi Şîî isyanları ve Abbâsîlerin siyasi faaliyetleri sonucu 132/750 yılında sona ermiştir.⁸

Bu dönem, siyasi ve idari karışıklıklar olmasına rağmen ilmî açıdan verimli bir dönem olmuştur. O dönemde ilmî faaliyetler daha çok mevâlîler tarafından yapılmıştır.⁹ Çoğunlukla mescidlerde yapılan bu eğitim faaliyetleri Mekke, Medine, Basra, Şam, Fustât ve Kûfe gibi şehirlerde yoğunlaşmıştır.¹⁰ Kıraat alanında Âsım, Kûfe mescidinde Kur'an/kıraat okutmuş ve okuttuğu kıraatla şöhret bulmuştur. Diğer ilimlerin yanında kıraat ilminde de “İbn Âmir el-Yahsubî (ö. 118/736), İbn Kesîr (ö. 120/738) ve Âsım b. Behdele (Ebi'n-Necûd) (ö. 127/745), Ebû Ca'fer el-Mahzûmî (ö. 130/747-748)” Emevî döneminde yetişmiştir. Bu dönemde kıraat alanında birçok eser yazılmış ama bunların çoğu günümüze gelmemiştir.¹¹

Âsım'ın yaşadığı şehir olan ve Emevîlere başkentlik yapan Kûfe;¹² hadis, fıkıh, tefsir ve kıraat ilminde ekol oluşturmuştur.¹³ Kûfe halkı, başta İbn Mes'ûd (ö. 32/652-653)¹⁴ olmak üzere birçok tâbiînden Kur'an okumuştur.¹⁵ Mushafların istinsahından sonra kırk yıl Kûfe Mescidinde (Mescid-i A'zam) (Ebû Abdurrahman) es-Sülemî'den (ö. 73/692)

⁶ M. Süheyl Takkuş, *Veciz İslam Tarihi*, çev. Mücahid Yüksel (İstanbul: Marûf Yayınları, 2018), 119, 144.

⁷ Hüseyin Kahraman, *Kûfe'de Hadis* (Bursa: Emin Yayınları, 2006), 34, 35; Casim Avcı, “Kûfe”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 26/339-342.

⁸ Takkuş, *İslam Tarihi*, 119-145; Kahraman, *Kûfe'de Hadis*, 35-70; İsmail Yiğit, “Emeviler”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/104-108.

⁹ Hamdî Şâhîn, *Emeviler ve Emevi Devleti*, çev. Kasım Koç (İstanbul: Beka Yayınları, 2019), 477.

¹⁰ Yiğit, “Emeviler”, 104-108; Şâhîn, *Emeviler*, 478, 479; Daha geniş bilgi için bk. İrfan Aycan vd., *Emeviler Dönemi Bilim, Kültür ve Sanat Hayatı* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2011).

¹¹ Yiğit, “Emeviler”, 104-108.

¹² Mehmet Mahfuz Söylemez, *Bedevilikten Hadarîliğe Kûfe* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 26, 27.

¹³ Kahraman, *Kûfe'de Hadis*, 244-270; Avcı, “Kûfe”, 339-342; Mustafa Özkan, *Emeviler Döneminde İktidar-Ulema İlişkisi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 57.

¹⁴ Kahraman, *Kûfe'de Hadis*, 222.

¹⁵ Ebû Bekr İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a fi'l-Kıraat* (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1119), 66, 68; Gânim Kaddûrî el-Hamed, *Ebhâs fi 'ilmi't-tecvîd* (Amman: Dâru Ammâr, 2002), 38.

okumuştur.¹⁶ Sahâbî olarak Hz. Ali ve Abdullah b. Mes'ûd da Kûfe'nin Kur'an öğretmenleridir. Sülemî'yi Hz. Ali; Zîrr ile Şeybânî'yi ise Abdullah b. Mes'ûd yetiştirmiştir. Tabîinden olan bu 3 kıraat üstadı da Âsım'a (ö. 127/745), hocalık yapmıştır.¹⁷

Bugün Şîf bir kasaba olan Kûfe'nin, o dönemde siyasi olarak Hz. Ali yanlısı olmasına rağmen bugünkü anlamda mezhepsel olarak Şîf olduğu söylenemez. İmâm-ı Âsım sonraki dönemlerdeki itikadî fırkalaşmaya rağmen sünnet üzere yaşamaya özen göstermiştir.¹⁸ Günümüzde Şîfler Ebû Amr, Âsım, Hamza ve Kisâî gibi kıraat imamlarını Şîf olarak görmektedir.¹⁹ Ancak bu iddiaların ilmî değerinin olduğu söylenemez.

Siyasi açıdan çalkantılı olan bu dönemde Emevî taraftarlığı veya aleyhtarlığı söz konusudur. Mevâlîlelerin dışlandığı bir ortamda Âsım'ın kabilesi olan Esed kabilesinin Emevîleri siyasi olarak desteklediği anlaşılmaktadır.²⁰ Kendisi de Hz. Osman'ı Hz. Ali'den daha efdal görmektedir. Ancak bunlar onun Emevî taraftarı olduğu göstermez.²¹ Çünkü Âsım'ın siyasi görüş ve faaliyetlerden uzak durduğu ve kendini Kur'an öğretimine verdiği anlaşılmaktadır.²²

1.2. Hayatı

Âsım b. Behdele, tâbiinden kabul edilmiştir.²³ Çünkü (13,14 ve 24 sahâbî) birçok sahâbî ile aynı dönemde yaşamıştır.²⁴ Ayrıca *Hâris b. Hassân el-Bekrî ve Ebû Rimse Rifâ'a b. Yesribî* adlı sahâbîlerle görüştüğü belirtilmiştir.²⁵ Bu yönüyle kıraat imamları arasında İbn Kesîr ile beraber sahâbe dönemine en yakın kişidir.

¹⁶ Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnâvudî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2012), 4/68; Hamed, *İlmü't-tecvîd*, 38.

¹⁷ Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 4/268; Kahraman, *Kûfe'de Hadis*, 225, 226.

¹⁸ Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*, thk. Tayyar Altıkulaç (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 1/208, 209.

¹⁹ Hâdî Ma'rifet, *et-Temhîd fî 'ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru't-Teâruf, 2011), 2/181; Ziya Şen, *Şia'nın Kıraatlere ve Kur'ân Tarihine Bakışı* (İstanbul: Düşün Yayınları, 2013), 185.

²⁰ Mehmet Mahfuz Söylemez, *Kûfe'nin Siyasi Tarihi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 146, 147.

²¹ Zehebî, *Ma'rife*, 1/208, 209.

²² Abdülazim Zürkânî, *Menâhilü'l-İrfân*, çev. Halil Aldemir (İstanbul: Beka Yayınları, 2015), 1/561.

²³ Ebû Amr ed-Dânî, *et-Teyâr fî kıraati's-seb'*, thk. Ali eş-Şarkâvî (Suudi Arabistan: Dâru'l-Endelüs, 2015), 89; Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 5/256; Ahmet Madazlı, “İmâm-ı Âsım'ın Hayatı, Kıraatı ve Şahsiyeti”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1987), 239-254; Mehmet Ali Sarı, “Âsım b. Behdele”, *DİA İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/476-478.

²⁴ Ebû Tâhir Ahmed b. Ali İbn Sivâr el-Bağdâdî, *el-Müstenîr fî'l-kıraati'l-aşr*, thk. Ahmed Tâhir Üveys (Medine: el-Câmiatü'l-İslamiyye, Doktora Tezi, 1413), 213; Muhammed İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazamü fî târihi'l-ümeni ve'l-mülûk*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ - Mustafa Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992), 7/273; Yûsuf b. İbrahim İbnü's-Sellâr, *Tabakâti'l-kurrâi's-seb'a*, thk. Ahmed Muhammed Azûz (Beyrut: Mektebetü'l-Mısıriyye, 2003), 84; Hasen b. Ali el-Ahvâzî, *el-Vecîz fî kıraati's-semân*, thk. Dureyd Hasen Ahmed - Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru Garb'i'l-İslâmî, 2002), 149.

²⁵ Ebû Amr ed-Dânî, *Câmiu'l-beyân fî kıraati's-seb' i'l-meşhûra*, thk. el-Cezâirî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005), 59; Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye fî tabakâti'l-kurrâ*, thk. Bergstrasser (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006), 1/315.

Âsım, hayatının çoğunu Kûfe’de geçirmiştir. Emevîlerin son halifesi Mervân b. Muhammed’in (127/745-132/750) zamanına kadar Kûfe’de yaşadığı/ikamet ettiği belirtilen²⁶ Âsım’ın, bir dönem Basra’ya da gittiği ve Kur’an okutmak için şehirleri/beldeleri dolaştığı nakledilmiştir.²⁷

1.2.1. Adı, Künyesi ve Kabilesi

Âsım’ın adı tam olarak “*Ebû Bekir Âsım b. Behdele Ebi’n-Necûd*²⁸ *el-Esedî el-Kûfî’dir*”. Künyesi kaynaklarda *Ebû Bekir* şeklinde zikredilmekte²⁹ bazen de *Ebu’n-Necûd* olarak geçmektedir. Babasının adı Abdullah’tır. Annesinin adının *Behdele* olduğu söylenmişse de³⁰ bunun babasının diğer bir adı olmasının daha doğru olduğu belirtilmiştir.³¹ Kaynaklarda daha çok “Âsım b. Behdele” ve “Âsım b. Ebi’n-Necûd” şeklinde kullanılmaktadır.

Âsım, Esed kabilesinin kollarından biri olan Cezîme/Cüzeyme oğullarının mevlâsıdır. Onun Esed’in diğer bir kolu olan “Benî Kâhil’in mevlâsı” olduğu da belirtilmiştir.³² Nitekim بالولاء الأسدي “himaye yoluyla Esedî” nisbesi zikredilmiştir.

1.2.2. Doğum Tarihi

Onun doğum tarihi tam olarak bilinemese de Emevîlerin ilk halifesi Muâviye (ö. 60/680) zamanında yani hicrî 40-60 seneleri arasında Kûfe’de doğduğu zikredilmiştir.³³ Onun doğduğu yerin bazı kaynaklarda “Süleym b. Münzir b. İkrime b. Hud’a b. Kays b. Aylân b. Mudar harresi (arazisi)” olduğu nakledilmiştir.³⁴

²⁶ Ahmed b. Halef el-Ensârî İbnü'l-Bâziş, *Kitâbü'l-İknâ' fî kıraati's-Seb'*, thk. Abdülmecid Katamış (Dımaşk: Dâru'l-Fıkr, 1403), 1/115.

²⁷ Ali b. Cabbâra b. Muhammed el-Hüzelî, *el-Kâmil fi'l-kıraati'l-aşr*, thk. Cemâl b. Seyyid b. Rifâî eş-Şâyebe (b.y.: Müessesetü Semâ, 2007), 76; Zehebî, *Ma'rife*, 1/207; İbnü'l-Varadî, *Târîhu İbni'l-Varadî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996), 1/179; Ali b. el-Hasen İbn Asâkîr, *Târîhu Dımaşk*, thk. Amr b. Garâme (Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1995), 25/224.

²⁸ “Necûd” kelimesi “elbisenin bir kısmını diğer bir kısmı ile düzlemek” anlamına gelmektedir. Eserlerde bu kelimenin doğru okunuşunun ن/nun harfinin fethalı olduğu belirtilmiştir. Mustafâ Taşköprüzâde, *Miftâhu's-saâde* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985), 2/32; Zürcânî, *Menâhil*, 1/613; Mahmûd b. er-Rûyisî, *Tenbîhâtü İbni'l-Cezerî* (Beyrut: Dâru İbni'l-Cezerî, 2012), 286.

²⁹ Ebû Ömer el-Enderâbî, *Kıraatü'l-kurrâi'l-ma'rûfîn*, thk. Ahmed Nesif el-Cenâbî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985), 95; Künyesi için “Ebu'l-Cûd” da kullanılmıştır. İbn Asâkîr, *Târîhu Dımaşk*, 25/228.

³⁰ Zehebî, *Ma'rife*, 1/205.

³¹ Muhammed b. İshâk İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, thk. İbrahim Ramazan (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1997), 47; Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 5/256; Zehebî, *Ma'rife*, 1/204.

³² Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, thk. Süheyl Zekkâr - Riyad ez-Ziriklî (Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1417), 11/200; Muhammed b. Ali b. Fâris ez-Zirikli, *el-A'lâm* (Beyrut: Dâru'l-İlm, 2002), 3/248; İsmail Yiğit, “Mevâlî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2004), 29/424-426.

³³ Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 5/256; Yâkût el-Hamevî el-Bağdâdî, *irşâdü'l-erîb ilâ ma'rifeti'l-edîb*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1993), 4/1474; Taşköprüzâde, *Miftâhu's-saâde*, 2/32.

³⁴ Abdülvehhâb b. Vehbân el-Mizzî el-Hanefî, *Ehâsinü'l-ahbâr*, thk. Ahmed b. Fâris es-Sellûm (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1425/2004), 433.

1.2.3. Kişisel Özelliği ve Mesleği

Onun kişisel hayatıyla ilgili bilgiler sınırlıdır. Ancak bazı konularda ayrıntılı bilgiler yer almıştır. Mesela, onun saçını ve sakalını boyattığı nakledilmiştir. Bu da onun kişisel bakımına önem verdiğini göstermektedir.³⁵ Ayrıca fiziksel olarak âmâ/kör olduğu belirtilmiş ama ne zaman âmâ olduğu belirtilmemiştir. Talebesi Şu'be'nin "Âsım, A'meş ve Ebû Hüseyin'in ortak özelliklerinin görmüyor olmaları" olduğunu söylemesi çocukluğunda veya gençliğinde kesin olarak âmâ olduğunu göstermemektedir.³⁶ Çünkü o gençlik yıllarında Kur'an muallimliğinin yanında buğday satıcılığı yaptığı için "hannât/buğday satıcısı" ve ölümlere "koku sürme/esans" işiyle tanınmıştır.³⁷ Ayrıca kıraat öğretmek için civar beldelere gitmesi ve Kûfe dışında vefat ettiğinin söylenmesi³⁸ ve Emevî halifesi Ömer b. Abdülaziz'in (ö. 101/720) makamını ziyaret ettiğinin nakledilmesi³⁹ gibi sebeplerle onun sonradan kör olduğu söylenebilir.

Âsım buğday alım-satımı yaptığı için kaynaklarda الحنَّاط/hannât tabiriyle anılmıştır. Bazı kaynaklarda ise "الحَيَّاط/hayyât" terzilik yaptığı belirtilmiştir. Ancak bu kelimeye ي/ya harfi yerine ن/nun harfi ile olması gerektiğine dair bir uyarının yapılması, hatalı yazılmış olabileceğini düşündürmektedir.⁴⁰ Ancak hatalı yazım ihtimali daha olası görünse de her iki mesleği yapmış da olabilir. Onun ticaret ve diğer mesleklerle uğraşması zengin olduğunu göstermemektedir. Aksine onun fakir olduğu, geçimini sağlayacak kadar bahsedilen işlerle uğraştığı anlaşılmaktadır.⁴¹

1.2.4. Nesebi

Kıraat imamlarımızın bazılarının Arap, bazılarının Fârisî olduğu bilgisi nakledilmektedir. Mesela, Ebû Amr ve İbn Âmir'in Arap olduğu belirtilmiştir.⁴² Ancak Âsım'ın Arap olduğuna veya olmadığına dair doğrudan bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bu noktada sadece "Esedî" olduğu ve bunların "mevlâsı" olduğu belirtilmektedir. Onun mevlâiden olması Arap olmadığına göstergesidir.⁴³ Ancak Fârisî mi yoksa başka milletlerden mi? noktasında kesin bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Bazı duyumlarda Âsım'ın Türk olduğu ifade edilmektedir. Ancak Âsım'ın hangi millettten olduğuna dair bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bu noktada Hz. Peygamber

³⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslamî, 2002), 8/184; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/ 315.

³⁶ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/316.

³⁷ Enderâbî, *Kurrâi'l-ma'rûfîn*, 95. Sarı, "Âsım", 3/476-478.

³⁸ Hüzeli, *el-Kâmil*, 76.

³⁹ İbn Asâkîr, *Târîhu Dımaşk*, 25/224.

⁴⁰ Ahvâzî, *el-Vecîz*, 69; Zehebî, *Ma'rife*, 1/204; İbn Sellâr, *Tabakâtü'l-kurrâ*, 1/84; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/315; Taşköprüzâde, *Miftâhu's-saâde*, 2/32.

⁴¹ Hüzeli, *el-Kâmil*, 76.

⁴² Dâni, *et-Teyisîr*, 89.

⁴³ Dâni, *et-Teyisîr*, 89; Madazlı, "İmam Asım'ın Hayatı", 239-254.

döneminde Hicaz'da Türklerin bulunmasının muhtemel olduğundan bahsedilmiştir. Yine Emevîler döneminde Buhârâ'dan getirilen esir Türklerin Basra'ya yerleştirildiğinden söz edilmiş ama Kûfe'den bahsedilmemiştir. Muhakkak ki, İranlıların yaşadığı bölgelerde yaşayan Türklerin Kûfe vb. şehirlere gelmiş olma olasılığı vardır. Âsım'ın talebelerinin arasında "Ebu'l-Velîd Sellâm b. Süleyman el-Horasânî",⁴⁴ adlı birinin olması Kûfe'de erken dönemde Türklerin de olduğunu gösterdiği söylenebilir. Neticede mevâlî denilen insanların bu dönemde daha çok Fârisîler ve Deylemîler'den olması Âsım'ın Türk olma olasılığını azaltmaktadır.⁴⁵ Hassaten İbn Kesîr, Hamza ve Kisâî gibi kıraat imamlarının "Fârisî" olduğunun net olarak belirtilmesi, Âsım'ın da "Fârisî" olma ihtimalini güçlendirmektedir.⁴⁶

1.2.5. Vefatı

İbnü'l-Cezerî İmâm-ı Âsım'ın vefat tarihini hicrî 127 (miladî 745) olarak vermiş ama 128 yılının başı olabileceğini de söylemiştir. Ayrıca kaynaklarda 120, 127, 128, 129 ve 130 tarihleri de nakledilmiştir.⁴⁷ Ancak kaynaklarda daha çok geçen ve daha kabul gören tarih, hicrî 127 yılıdır.⁴⁸

Onun nerede vefat ettiğine dair bilgiler farklılık arz etmektedir. Bu noktada onun Kûfe, Semâve, Rey şehirlerinde vefat ettiği ve Şam yolunda oraya defnedilmek istediğine dair bilgiler verilmiştir.⁴⁹ Ancak Kûfe'de yaşayan talebesi Şu'be'nin, onun ölümü anında:

"ثُمَّ رُدُّوْا إِلَى اللّٰهِ مَوْلِيَهُمُ الْحَقِّىَّ اَلَا لَهٗ الْحُكْمُ وَهُوَ اَسْرَعُ الْحٰسِبِيْنَ"

"Sonra insanlar gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülürler." (En'âm 6/62) ayetini tekrar ettiğini söylemesi⁵⁰ ve Hafs b. Süleyman'ın Ebû Bekir Şu'be'ye "nerede okuduğu" sorusuna cevaben "Âsım, anamın odasında öldü." demesi dikkate alındığında Kûfe'de vefat

⁴⁴ Yûsuf el-Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, thk. Beşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985), 13/475.

⁴⁵ Geniş bilgi için bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Ali Şeyrî, (b.y.: Dâru İhyâit-Türâsî'l-Arabî, 1988), 7/144, 8/196; İbn Kesîr, *Büyük İslam Tarihi*, çev. Mehmet Keskin (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1995), 8/301; Şâhîn, *Emeviler*, 272; Takkuş, *İslam Tarihi*, 409; Zekerîya Kitapçı, *Türkler Nasıl Müslüman Oldu?* (Konya: Yedi Kubbe Yayınları, 2004), 84; Ali Dadan, *İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Türkler*, (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 120, 124; Kahraman, *Kûfe'de Hadis*, 140; Ali Hatalmış, *Erken Dönem İslam Tarihinde Kölelik ve Cariyelik* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012), 127, 129, 150, 173, 258, 259, 293; Yunus Akyürek, "Emeviler Dönemi Fetih Politikası ve Maverâünnehir", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/1, (2013), 85-115.

⁴⁶ Ebû Zür'a İbn Zencele, *Huccetü'l-Kıraat*, thk. Said el-Afgânî (Beyrut: Dâru'r-Risâle, 1997), 55, 61.

⁴⁷ Enderâbî, *Kurrâil'ma'rûfîn*, 108; İbnü'l-Bâziş, *el-İknâ'*, 1/115; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/317; Mizzî el-Hanefî, *Ehâsinü'l-ahbâr*, 434; Dâni, *et-Teyşîr*, 89; Dâni, *Câmiu'l-beyân*, 60; Sarı, "Âsım", 3/476-478.

⁴⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kıraati'l-aşr*, thk. Muhammed ed-Dabbâ' (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011), Mizzî el-Hanefî, *Ehâsinü'l-ahbâr*, 434.

⁴⁹ Yâkût el-Hamevî, *İrşâdü'l-erîb*, 4/1475; Ebû Bekr el-Kastallânî, *Letâifü'l-işârât li-fünûni'l-kıraat*. thk. Merkezü'd-Dirâsâti'l-Kur'aniyye. (Suudi Arabistan: Mecmeu Melik Fahd, ts.), 1/178; Zürkânî, *Menâhil*, 1/613; Dâni, *et-Teyşîr*, 89. Ebû Bekr b. Hallikân, *Vefiyâtü'l-a'yân*, thk. İhsân Abbâs (Beyrut: Dâru Sâdir, 1978), 3/9; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/317; Taşköprüzâde, *Miftâhu's-saâde*, 2/32; Sarı, "Âsım", 3/476-478. Hüzeli, *el-Kâmil*, 76; Mizzî el-Hanefî, *Ehâsinü'l-ahbâr*, 433.

⁵⁰ Zehebî, *Alâmi'n-nübelâ*, 5/256; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-ebşâr*, thk. Kâmil Selmân el-Cabûrî - Mehdî en-Necm (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010), 5/85.

ettiği ve orada defnedildiği söylenebilir. Fakat ilgili kaynaklarda onun kabrine dair bilgiye rastlanmamıştır.⁵¹

1.2.6. Fazileti ve Takvası

İmâm-ı Âsım'ın, fazileti, ibadeti ve takvasına dair nakledilen değerli bilgiler vardır. Bu bilgilerden onun ibadete düşkün biri olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Cuma günleri ikindiye kadar namaz kıldığı belirtilmiştir.⁵² Sünnete ittibâ ettiğini ve ibadete çok düşkün olduğunu bizzat talebesi Şu'be şöyle nakletmiştir:

*"Hocam namaz kılariken kıyamda sanki direk gibi sallanmadan dururdu. Cuma günleri mescitte ikindi namazına kadar kalır, çıkmaz ve ibadete meşgul olurdu. O, devamlı namaz kılan, hayırlı, âbid bir zâttı. Bir mescit gördüğü zaman bize namaz kıldırır, 'Nasıl olsa ihtiyacımız görülür, bunlar tükenmez.' derdi. Sonra camiye girer ve namaz kılardı."*⁵³

Âsım, öğrencileri ve çevresi tarafından daima sevilip sayılmıştır. Hocalığını yapmış bulunan ve yaşça kendisinden büyük olan Ebû Vâil'in (ö. 82/701) her geldiğinde talebesi Âsım'ın elini öptüğü nakledilmiştir.⁵⁴ Talebeleriyle olan ilişkilerinde de mütevaziliği öne çıkmaktadır. Nitekim talebesi Süfyân es-Sevrî'ye (ö. 161/778) fetva sormuş, ona "*Süfyân! sen bana küçükken geldin ben sana yaşlıyken geliyorum.*" demiştir.⁵⁵

6. kıraat imamı Hamza onunla ilgili gördüğü rüyayı şöyle zikretmiştir:

*"Rüyamda Kûfe mescidinde idim. Hz. Peygamber yanında Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali ile beraber geldi. Oradan birisi Âsım nerede? diye sorunca kendisi oraya getirildi. Hamza onu tanıttı ama sanki onu hiç görmemiş gibiydi. Hz. Peygamber Âsım'a, ey Âsım! dedi. O da efendim, deyince, sen Kûfe'nin kârîsi misin? dedi. O da insanlar öyle diyorlar yâ Rasûlallah! dedi. Hz. Peygamber En'âm Sûresi'ni oku! deyince Âsım da sonuna kadar okudu."*⁵⁶

Onun ahlakî faziletine dair Şu'be şöyle demektedir:

*"A'meş ve Ebû Husayn gibi hocam Âsım da gözlerinden mahrumdu. Bir gün, birisi elinden tutup götürürken çok tehlikeli bir şekilde düştü. Hocam, kendisini düşüren kimseyi üzecek bir tek söz söylemediği gibi o kimseyi üzmemek için duyduğu acıyı, ızdırabı bile hissettirmedi."*⁵⁷

Zeki olduğu zikredilen Âsım'ın, ibadette zâhid olduğu gibi çokça Kur'an tilavet ettiği belirtilmiştir. Öyle ki ölüm hastalığında bile Kur'an tilavet ettiği nakledilmiştir. Ölüm anında,

⁵¹ Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi (4. Kitap)* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001), 2/622-646.

⁵² Mizzî el-Hanefî, *Ehâsinü'l-ahbâr*, 436.

⁵³ Zehebî, *Ma'rife*, 1/209.

⁵⁴ İbn Sa'd, *Tabakâti'l-Kebîr*, çev. Ahmet Aslan - Mustafa Ekinci (İstanbul: Sıyer Yayınları, ts.), 8/440; Zehebî, *Ma'rife*, 1/208.

⁵⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 9/163; Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 7/249.

⁵⁶ İbn Asâkîr, *Târîhu Dımaşk*, 7/174.

⁵⁷ Zehebî, *Ma'rife*, 1/207; Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 5/256.

“İnsanlar öldükten sonra hak olan Mevlâları Allah'a döndürürler.” (el-En'âm 6/62) ayetini tekrarlamıştır.⁵⁸

2. Kıraat ve Diğer İlimlerdeki Yeri

2.1. Kıraat İlmindeki Yeri

Âsım kıraatı, bugün İslam dünyasında en çok okunan ve yayılan bir kıraattır. Âsım Kûfe'de hocasının yerine geçince insanlar ondan okumak için büyük teveccüh göstermişlerdir. Bu teveccühte hocası Sülemî'nin etkisi büyüktür.⁵⁹ İmâm-ı Âsım birçok konuda derinliği olmasına rağmen onun asıl şöhreti kıraat ilmi konusundadır. Mütevâtir kıraat imamları arasında da 5. sırada yer almaktadır.⁶⁰ *Şâtıbiyye ve Tayyibe'de* Ğ/nun harfi ile remz edilen⁶¹ Âsım, kurrânın üçüncü tabakasında olup Kûfe kurrâsının ilkidir. O, Kur'an ve kıraat hafızı, kârî ve mukrîdir. Kıraatında Selefte muhalif (sahih rivâyete uygun olmayan) bir şey nakletmemiştir. Kıraat ilminde mütevâtir imam, âlim ve delil/sened kabul edilmiştir. Başta Ebû Abdurrahman es-Sülemî'den olmak üzere (ö. 73/692), Zir b. Hubeys (ö. 82/701) ve Ebû Amr eş-Şeybânî'den (ö. 96/714) arzan (bizzat dersi vererek) kıraat okumuştur.⁶² Dolayısıyla onun kıraatı (Şu'be ve Hafs Rivâyeti), Hamza ve Kisâî ile beraber Hz. Ali, İbn Mes'ûd ve Hz. Osman'a dayanmaktadır.⁶³

Âsım'ın, kıraatında hocası Sülemî'ye muhalif bir okuma nakletmediği, hocasının da Hz. Ali'ye muhalif bir kıraat/okuma nakletmediği belirtilmiştir. Kıraatının (tamamının) *bir harf/okuma* dışında Sülemî'nin kıraatı olduğu söylenmiştir.⁶⁴ Rivâyete göre o, Hz. Ali'nin kıraatını Sülemî'den; İbn Mes'ûd'un kıraatını Zir'den öğrenmiştir.⁶⁵ Kûfe'de Sülemî'den sonra onun kürsüsüne oturmuş Kur'ân okutmada öncülük kendisine geçmiştir.⁶⁶ Yıllarca Kûfe'de Kur'an okutmakla birlikte Basra gibi civar beldelerde de Kur'an okutmuştur.⁶⁷

⁵⁸ İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, 71; Zehebî, *Ma'rife*, 1/209; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/316.

⁵⁹ Gânim Kaddûrî el-Hamed, *el-Muhâdarât fî 'ilmi'l-kıraat*, (Amman: Dâru Ammâr, 2003), 105; Abdülhamit Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi* (Bursa: Emin Yayınları, 2018), 129; İbrahim Tetik, *Âsım Kıraati Hafs Rivâyetinin Şöhret Bulma Nedenleri* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2021), 50.

⁶⁰ Kıraat imamlarının sırasını ilk defa günümüzdeki sıra ile belirten eser, Dâni'nin *Teyisî*'i, sonrasında Şâtıbî'nin *Hırzül-Emânî* adlı eseridir. Bunlardan daha önce olan İbn Mücâhid'in *Kitâbü's-Seb'a* adlı eserinde sıralama farklı olup Âsım kıraatı 3. sıradadır.

⁶¹ Muhammed b. el-Cezerî İbnü'n-Nâzım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-kıraat*, thk. Enes Mihre (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2000), 10.

⁶² İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/315.

⁶³ Bedreddin ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim (Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kütüb, 1957), 1/338.

⁶⁴ Zehebî, *Ma'rife*, 1/208. Ayrıntılı değerlendirme için bk. Hasan Hüseyin Havuz, “Âsım Kıraatinin Senedi ve Şu'be-Hafs Rivayetlerinin Temellendirilmesi”, *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (2020), 112.

⁶⁵ Sarı, “Âsım”, 3/476-478.

⁶⁶ Osman ez-Zehabî, *Târîhu'l-İslâm*, thk. Beşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2003), 5/327; Sibtu İbni'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân fî tevârîhi'l-a'yân*, thk. Muhammed Berekât vd. (Dımaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2013), 11/390.

⁶⁷ Zehebî, *Ma'rife*, 1/207; Madazlı, “İmâm-ı Âsım'ın Hayatı”, 239-254.

2.1.1. Kıraatının Değeri

Âsım kıraatı başlangıçtan beri âlimler ve halk arasında olan şöhretiyle bilinmektedir. Kıraatına değer verildiğini gösteren yaygınlığının yanında bazı sözlü değerlendirmeler de yapılmıştır. Nakledilen bazı rivâyetler şunlardır:

Talebesi ve râvisi Ebû Bekir Şu'be, Ebû İshâk'tan (ö. 127/745) şöyle bir söz duymuştur: "Âsım'dan daha iyi okuyanı görmedim." ve "Âsım'dan başkası sanki bilinmiyordu."⁶⁸ İnsanlar nazarında itibarını ortaya koyan manzarayı Şu'be şöyle resmetmiştir: "Mescidin kapısından girince etrafında bir grupla birlikte bir adam gördüm. Bunun kim olduğunu sorunca onun Âsım olduğunu söylediler. İşte o zaman daha önce Ebû İshâk'ın 'Ondan daha çok okutmanı görmedim.' sözünün gerçek olduğunu anladım." İnsanların ona olan bu teveccühü Şu'be'yi Âsım'dan okumaya sevk etmiştir.⁶⁹

Halkın Âsım kıraatı için قِبَاطِي الْقِرَاءَةِ عَاصِمٍ⁷⁰ "Kıraatın nârini, Âsım'ın kıraatıdır." dediği nakledilmiştir.⁷¹ Ebû Hanîfe'nin de "Âsım kıraatı (müstakîm) sade, akıcıdır, Hamza kıraatında ise gırtlaktan çıkarmada zorluk vardır." sözü,⁷² Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah'ın "Babamdan, Âsım hakkında sordum. O da 'O, dinine son derece bağlı, hayırlı, kıraat ve hadîs rivâyetinde güvenilir bir insandır."⁷³ "Siz, kıraatlardan hangisini sever ve seçersiniz?" dediğimde, 'Medine imamlarının kıraatını seviyorum. İkinci olarak, Âsım'ın kıraatını tercih ederim. Kûfe halkı onun kıraatını tercih ediyor, ben de onu tercih ederim." şeklindeki sözleri⁷⁴ âlimlerin onun kıraatına değer verdiğini göstermektedir.

Kûfe ve Medine Ehlinin kıraatı, senedinin sahih olması ve kıraatının fesahatı/açıklığı açısından en sika olarak nitelendirilmiştir.⁷⁵ Yine "kıraatların en sahihinin Âsım ve Nâfi'nin kıraatları", tilavet yönüyle "en fasihinin ise Ebû Amr ve Kisâ'î'nin kıraatları" olduğu nakledilmiştir.⁷⁶ Bazı kaynaklarda da Âsım kıraatında lahn yoktur." ifadesi kullanılmıştır.⁷⁷

⁶⁸ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/315.

⁶⁹ İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, 70; Zehebî, *Ma'rife*, 1/206; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 13/478, 479.

⁷⁰ قِبَاطِي kelimesinin "beyaz ketenden yapılmış yumuşak elbise" anlamında olduğu belirtilmiştir. Ebu'l-Samed es-Sehâvî, *Cemâlü'l-kurrâ ve kemâlü'l-ikrâ*, thk. Cemâlüddîn Muhammed Şeref (Tanta: Dâru's-Sahâbe, 2010), 454.

⁷¹ Sehâvî, *Cemâlü'l-kurrâ*, 454.

⁷² Ahmed el-Mekkî, *Menâkibu İmâm-ı A'zam Ebî Hanîfe* (b.y.: Dâiratü'l-Meârif 1321), 2/86; Fatih Tok, *Ebû Hanîfe'nin Kur'ân Anlayışı* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2017), 164.

⁷³ Dâni, *Câmiu'l-beyân*, 60; Zerkeşî, *el-Burhân*, 1/328.

⁷⁴ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/206, 1/315.

⁷⁵ Ebî Talib el-Kaysî el-Mekkî, *el-İbâne an meâni'l-kıraat*, thk. Abdülfettah İsmail Şelebî (Mısır: Dâru'n-Nehdâ, ts.), 89; Sehâvî, *Cemâlü'l-kurrâ*, 421; Ebû Şâme el-Makdîsî, *el-Mürşidü'l-vecîz ilâ ulûmi tetealleki bi'l-kitâbi'l-azîz*, thk. Tayyar Altıkulaç (Beyrut: Dâru Sâdır, 1975), 134.

⁷⁶ Mekkî, *el-İbâne*, 89; Sehâvî, *Cemâlü'l-kurrâ*, 425; Ebû Şâme, *el-Mürşidü'l-vecîz*, 172; Zerkeşî, *el-Burhân*, 1/331; Celaleddin es-Suyûtî *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'an*. thk. Şuayb el-Arnâvudî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2008), 173; Şen, *Şia ve Kıraatler*, 180.

⁷⁷ Ebû Mansûr el-Ezherî, *Meâni'l-kıraat* (Suudi Arabistan, Câmiatü Melik Suud, 1991), 1/439.

Âsım kıraatı Mushaf hattına tahkîken uyma yönüyle de övülmüştür. Kıraatların kabul olabilmeleri için senedinin sahihliğinden sonra Hz. Osman Mushaflarından birine tahkîken veya takdiren uyma zorunluluğu vardır.⁷⁸ 10 kıraat bu 3 kurala uymaktadır. Ancak tahkîken uyma noktasında Ebû Ubeyd (ö. 224/838) "*Âsım ve Kisâî kıraatı kadar kitaba (mushafa) muvafakat eden başka kıraat yoktur.*" şeklinde bu iki kıraatı övmüştür.⁷⁹

Âsım'ın kıraatı Zeyd'in kıraatıyla ilişkilendirilerek de övülmüştür. Şu'be'nin, rivâyetine göre, "*İki adam geldi. Onlardan biri kıraatta en iyi Zeyd'dir, o da Âsım'ın kıraatıdır. Diğeri de en iyisi Abdullah b. Mes'ûd'dur. O da A'meş'in kıraatıdır.*"⁸⁰ demiştir.⁸¹ Öte yandan "*Kim Kur'an'ı indiği gibi taze okumak isterse Ümmü Abd'in (Abdullah b. Mes'ûd) kıraatını (bazı yorumlarda onun okuma tarzıyla) okusun.*" rivâyeti zikredilerek Âsım kıraatının da Hamza ve Kisâî kıraatları ile beraber İbn Mes'ûd kıraatını içerdiği belirtilmiştir.⁸²

Tahâvî'nin (ö. 321/933) övgü cümleleri daha dikkat çekicidir. O, son arzının Zeyd'in kıraatı üzere olduğunun ifade edilmesi sebebiyle "*Bir kimse Âsım kıraatının tamamını Hz. Peygamber'e dayandırsa yeridir, bir yanlış yapmış olmaz.*" demiştir.⁸³

Kıraatı (daha çok Hafs Rivâyeti) âlimler tarafından övülmüş ve tercih edilmiş olan Âsım tilavet konusunda da öne çıkmıştır. Bu konuda onun tecvide sağlam ve derinliği olduğu, devamlı Kur'an tilavet ettiği, sesinin güzel olması sebebiyle insanların onu dinlemeyi sevdiği belirtilmiştir.⁸⁴ Kur'an tilaveti esnasında sesinin çingirak sesine benzediği, çınlamaya benzer bir hal aldığı belirtilmiştir.⁸⁵ Ayrıca onun hemzeleri tahkik ile (vurgu) okuduğu, med (tevassut) yaptığı ve tilavetinin düzgün olduğu nakledilmiştir.⁸⁶

2.1.2. Kıraatı Öğrenme ve Öğretme Yöntemi

Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in metodunu takip ederek Kur'an ayetlerini nâzil olduğu şekliyle öğretilmesini istemiş, "*Kur'an'ı beşer beşer (ayet) öğretiniz.*" demiştir.⁸⁷ Bu metotla Zir b. Hubeyş, hocası İbn Mes'ûd'dan her gün *birer ayet* öğrenmiştir. Bunun gibi İmâm-ı Âsım da hocaları Zir b. Hubeyş ve Sülemî'ye *beşer ayet* okuyarak öğrenmiştir.⁸⁸ O, Kur'an/kıraat

⁷⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/5.

⁷⁹ Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî, *İzâhü'l-vakf ve'l-ibtida*, thk. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan (Dımaşk: Matbuât Macmau'l-Luga, 1971), 1/267.

⁸⁰ A'meş, Rey şehriden olup Esed kabilesine mensuptur. İmâm-ı Âsım'dan okumuş ve 14 kıraat içinde kabul edilen Kûfe kıraat imamıdır. Mücteba Uğur, "A'meş", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/54.

⁸¹ Dâni, *Câmiu'l-beyân*, 60; Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 5/258.

⁸² Mekkî b. Ebî Tâlib, *et-Tefsîrâ fi'l-kıraatî's-seb'*, thk. Muhammed Gavs en-Nedvî (Bombay: Dâru's-Selefiyye, 1982), 218.

⁸³ Lokman Yılmaz, "Bir Kıraatçı Olarak Ebû Ca'fer et-Tahâvî ve Müşkilü'l-Âsâr'da Kıraatlar", *Diyanet İlmî Dergi* 59 (2023), 842.

⁸⁴ Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 5/257; İbrahim Damra, *Neylü'l-vatar* (Ürdün: Mektebetü'l-Vataniyye, 2011), 174.

⁸⁵ Sehâvî, *Cemâlü'l-kurrâ*, 559; Mizzî el-Hanefî, *Ehâsinü'l-ahbâr*, 436, 438; Hamed, *el-Muhâdarât*, 152.

⁸⁶ Zehebî, *Ma'rife*, 1/207.

⁸⁷ Suyûtî, *el-İtkân*, 100; Necatî Tetik, *Kıraat İlminin Tâlimi* (İstanbul: İşaret Yayınları, 1990), 122.

⁸⁸ Yâkût el-Hamevî, *İrşâdü'l-erîb*, 2/753.

okumaya küçük yaşlarda başlamış,⁸⁹ sonrasında Kûfe'de döneminin "Şeyhu'l-Kurrâ'sı" olmuştur.⁹⁰ Kendisi Ebû Abdurrahman es-Sülemî'den ders almış ve onun kıraat/Kur'an öğretme okutma yöntemini öğrenmiştir.⁹¹ İçinde öğrenme isteği kuvvetli olan Âsım bir hocadan öğrenmekle kalmamış aynı anda iki hocadan okumuştur.⁹²

Hocası es-Sülemî Âsım'ın eğitim öğretim işiyle meşgul olmasını istemiş, Âsım da buna itibâen kendini öğretim faaliyetine vakfetmiştir. Vefatına kadar Kûfe mescidinde okuttuğu gibi civar beldeleri de dolaşmış ve Kur'an öğretmiştir.⁹³ Evinde Hafs ile beraber başka talebeleri de okutmuştur.⁹⁴ Meşhur hocası Ebû Abdurrahman es-Sülemî'nin yaptığı gibi okutmaya/ders almaya -geçimlerini sağlayabilmeleri için- dükkân sahiplerinden başlamıştır.⁹⁵ Derslerine çok önem verdiği için gelmeyen/gelemeyen öğrencilerin evlerine gitmiş ve onlara evde ders vermiştir. Ancak daha çok Kûfe Mescidinde halka oluşturarak kıraat/Kur'ân okutmuştur.⁹⁶ Bu halkada 15 âmâ/kör talebesinin olduğu belirtilmiştir.⁹⁷

Âsm, talebelerine tahkikle, ağır ağır, tecvit üzere Kur'an okumayı öğretmiş ve tecvitsiz okumayı uygun görmemiştir.⁹⁸ Eğitiminde hassas olduğunu gösteren şöyle bir örnek nakledilmiştir. "Mismâr b. Kidâm, Âsım'a Kur'ân okumuş ve çok hatâ yapmıştır. Âsım da ona, "İrğâl (çocuğun dönüp tekrar emmesi gibi) yapmıyor musun?" demiştir. Yine bir kişi kendisine okuduğunda "Bir harfi tam okumadın." diyerek tilavette doğru okumaya ne kadar önem verdiğini göstermiştir.⁹⁹ Bu örnek de yöntem olarak onun hatayı anında düzelttiğini göstermekte ve Kur'an öğrencilerine ışık tutmaktadır. Öğretim yöntemi açısından Şu'be'nin, "Âsım'dan beşer beşer (ayet) okudum."¹⁰⁰ ve "Âsım bana, her gün bir ayet oku, zira bu şekilde kalbine yerleşmesi ve sağlam olması için daha güzel olur."¹⁰¹ demesi az ama sağlam bir yol takip ettiğini göstermektedir.

Burada lafız öğretiminin önemi ortaya çıktığı gibi belli düzeydeki öğrencilerin anlam/tefsiri ile buluşmasının da önemi ortaya çıkmaktadır. Bu da tertîl olarak ifade edilen Hz. Peygamber'in okumasının hedeflenmesi gereken bir üst merteye olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁰² Ancak Kur'an okumanın nihaî gayesinin onun hükümlerini anlamak,

⁸⁹ Zehebî, *Ma'rife*, 1/207; Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 5/258.

⁹⁰ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/346.

⁹¹ Dâni, *Câmiu'l-beyân*, 87.

⁹² İbn Asâkîr, *Târîhu Dımaşk*, 25/229; Zehebî, *Ma'rife*, 1/208; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 6/537.

⁹³ Hüzelî, *el-Kâmil*, 76; İbrahim Tetik, *Hafs Rivâyetinin Şöhret Bulma Nedenleri*, 51.

⁹⁴ Hüzelî, *el-Kâmil*, 77; Mizzî el-Hanefî, *Ehâsinü'l-ahbâr*, 457.

⁹⁵ Sehâvî, *Cemâlü'l-kurrâ*, 432; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/315.

⁹⁶ Sehâvî, *Cemâlü'l-kurrâ*, 454.

⁹⁷ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 7/487; Mizzî el-Hanefî, *Ehâsinü'l-ahbâr*, 438.

⁹⁸ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/315.

⁹⁹ Dâni, *et-Tahdîd*, 85; Sehâvî, *Cemâlü'l-kurrâ*, 559.

¹⁰⁰ Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 8/502.

¹⁰¹ Hâlid er-Ribât, Seyyid Azat İd, *el-Câmi' li 'ulûmi'l-İmâm Ahmed* (Mısır: Dâru'l-Fellâh, 2009), 19/600.

¹⁰² İbrahim Tetik, "Lafız, Anlam ve Amel Boyutlarıyla Hz. Peygamber'in Kur'ân Tilaveti", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2021), 137-164.

kavramak ve hayata uygulamak olduğunu unutmadan kıraat ilminin temel konusunun Kur'an lafızlarını Âsım kıraatı ve tecvid kaidelerine göre lafzî okuma olduğunu da ihmal etmemek gerekir.¹⁰³ Bu çerçevede geleneksel öğretimdeki yöntemler uygulanabildiği gibi zaman, mekan ve diğer şartlara göre farklı metotların uygulanabileceğini belirtmek gerekir.¹⁰⁴

Onun Acemlere/Arap olmayanlara (Kur'ân'ı anlayacak birikimi olmayanlara), cahillere Kur'ân okumayı öğretmediği ve buna da iyi bakmadığı belirtilmiştir. Ancak Âsım'ın yanında Arap olmayan kişilerin de öğretim gördüğü belirtilmektedir. Bu da onun Kur'an ilimlerine dair her şeyi herkese öğretmediğini ve öğretimde hazır bulunuşluğu dikkate aldığını göstermektedir. Nitekim, Bakara Sûresi 54. Ayetinde:

"وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجَالَ فَتُوبُوا إِلَى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ".

"Mûsâ kavmine şöyle demişti: 'Ey kavimim! Muhakkak siz buzağıyı ilah/tanrı edindiniz ve kendinize zulmettiniz. Bundan dolayı Allah'a tövbe edip *nefislerinizi/ öldürün*. Böyle yapmanız Allah katında sizin için daha iyi olur ve Allah tövbenizi kabul eder. Çünkü merhamet eden ve tevbeleri kabul eden ancak O'dur". ayetindeki "بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ" "Nefislerinizi öldürün" ifadesini yanlış anlayarak yanındaki demirle kendini öldürmek istediği nakledilmiştir.¹⁰⁵

¹⁰³ Meslekî Kur'an öğretiminde lafzî okumanın önemi için bk. Hasan Hüseyin Havuz, "Kur'an Okuma Dersinin Meâl Merkezli Yapılması Meselesi: Müfredat İncelemesi", *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 9/2 (2023), 1165-1207.

¹⁰⁴ Necati Tetik, *Kıraat İlminin Tâlimi*, 123.

¹⁰⁵ Sehâvî, *Cemâlü'l-kurrâ*, 560. Mizzî el-Hanefî, *Ehâsinü'l-ahbâr*, 440.

2.1.3. Hocaları ve Öğrencileri

Âsım'ın kıraat okuduğu ve aldığı hocaları 3 tanedir.¹⁰⁶ Bunlar, **1-Ebû Abdurrahman es-Sülemî**¹⁰⁷, **2- Zir b. Hubeys**,¹⁰⁸ **3- Ebû Amr eş-Şeybânî**'dir.¹⁰⁹ Kıraat konusunda Sülemî ve Zir'den daha fazla okuduğu anlaşılmaktadır. Âsım'ın bu 3 meşhur hocasının dışında kıraat okuduğu başka hocası bulunmamaktadır. Ancak diğer ilimlerde başta Ebû Vâil (ö. 82/701)¹¹⁰ olmak üzere birçok hocasının olduğu belirtilmiştir.¹¹¹

Onun, “*Bana Ebû Abdurrahman es-Sülemî dışında hiç kimse harf okutmadı*”¹¹² şeklindeki sözü, sanki başkasından okumadığını vehmettirmektedir. Bu söz, şu rivâyetler eşliğinde anlaşılması gerekir. Yahya b. Maîn'den (ö. 233/848) “*Ben, Şu'be'nin Âsım'dan öğrendiği şekilde harf harf öğrendim, keşke Kur'ân'ın hepsini toptan öğrenseydim.*” sözü üzerine Âsım'ın “*Ben Sülemî haricinde kimseden böyle okumadım.*”¹¹³ şeklinde söylediği ifade

¹⁰⁶ Dâni, *Câmiu'l-beyân*, 87.

¹⁰⁷ Sülemî'nin tam adı, “Abdullah b. Habîb b. Rabîa ed-Darîr el-Küffî'dir”. Kaynaklarda Ebû Abdurrahman es-Sülemî kullanılmaktadır. Babası sahâbî olup kendisi tâbiînin ikinci tabakasında yer almaktadır. Hz. Osman'ın çoğalttığı mushaf üzere Zeyd b. Sâbit'in kıraatıyla Kûfe'de ilk kıraat okutan kişidir. imamlığını yaptığı Kûfe Mescidi'nde 40 yıl Kur'ân dersleri vermiş, kendisini bu işe vakfettiği için yemeklerini bile mescitte yemiştir. Kıraatını arzan Osman, Ali, İbn Mes'ûd, Zeyd, ve Übey gibi meşhur sahâbeden almıştır. Sülemî, Hz. Peygamber'in, “Sizin en hayırlılarınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretenlerinizdir.” mealindeki hadisini nakletmiştir. Kur'ân dersi verdiği kişilerin hediyelerini kabul etmemiştir. Kur'ân derslerine camideki derslerinden önce çarşı esnafından başlamıştır. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, kıraat-ı seb'a imamı Âsım b. Behdele, Yahyâ b. Vessâb, Şa'bî, Atâ b. Sâib gibi önemli şahsiyetle Kur'ân öğretmiştir. 74/692 yılında Kûfe'de vefat etmiştir. Yûsuf el-Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 14/407-410; Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 2/166-271.

¹⁰⁸ Zir b. Hubeys sahâbenin meşhur kâriplerinden okumuş ve birinci tabaka kurrâ arasında yer almıştır. Tam adı “Ebû Meryem Zir b. Hubeys b. Hubâşe el-Esedî”dir. O, takriben hicretten yaklaşık 40 yıl önce (miladî 583 veya 584) Kûfe'de doğmuştur. Benî Esed b. Huzeyme kabilesine mensup Benî Gâdire oğullarından olan Zir'in künyesi “Ebû'l-Mutarri”dir. O hem cahiliye hem İslamiyet döneminde yaşamış ancak Hz. Peygamber'e mülâkî olmadığı için muhadram tâbiîlerden addedilmiştir. Zir b. Hubeys, Medine'de bulunduğu sırada sahâbenin önde gelenleriyle görüşmüş, özellikle Übey b. Kâ'b ve Abdurrahman b. Avf'tan çokça istifade etmiştir. Kendisi, Hz. Ali, Hz. Osman ve Abdullah b. Mes'ûd'dan Kur'ân ve kıraat ilimlerini okumuştur. Ondan Yahyâ b. Vessâb, Âsım b. Behdele, Ebû İshâk eş-Şeybânî, A'meş vb. kişiler kıraat ahzetmiş, es-Sülemî ile beraber Kûfe'de Kur'ân öğretimi ile meşgul olmuştur. Zir b. Hubeys, Deyru'l-Cemâcim olayından önce hicrî 82 yılında, 122 yaşında vefat etmiştir. Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 4/166-170, 183; Zehebî, *Ma'rife*, 1/144; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/267.

¹⁰⁹ Ebû Abdurrahman eş-Şeybânî Kûfeli olup Esed kabilesindedir. Onun “Kadîsiye günü (14/636) 40 yaşındaydım.” demesinden ve Velid b. Abdülmelik zamanında vefat ettiği bilgisinden, ayrıca 120 yıl yaşadığı için hicrî takvimden önce 600'lü yıllarda doğduğu tahmin edilebilir. Ancak İslam gelmeden önce doğduğu kesindir. Velid b. Abdülmelik zamanı hicrî 96 yılında bittiğine göre ölüm tarihi için hicrî 96 yılı olduğu söylenebilir. İmâm-ı Âsım ondan arz yoluyla kıraat almıştır. Nitekim Âsım “Şeybânî büyük bir mescitte Kur'ân okuturdu. Ben de okudum. Ona bir ayet sordum beni hırslı olmakla itham etti.” demiştir. Şeybânî, Hz. Ali, İbn Mes'ûd, Huzeyfe, vb. kişilerden hadis nakletmiş, ondan da A'meş, Süleyman b. et-Teymî, Velid b. Ayyar gibi kişiler rivâyet etmiştir. Hadiste sika olması sebebiyle Kütüb-ü Sitte râvileri arasında zikredilmektedir. Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 4/173, 174.

¹¹⁰ Ebû Vâil (Şakîk b. Seleme), onun kıraat harici ders okuduğu hocasıdır. Kendisi Kur'ân'ı İbn Mes'ûd'a arz etmiştir. Ebû Vâil, hadis ilminde öne çıkmıştır. Hadis ve tefsir rivâyetlerinde güvenilir tariktir. Hicrî 82'de vefat etmiştir. Yûsuf el-Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 12/548-552; Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 4/161; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/297.

¹¹¹ Mizzî el-Hanefî, *Ehâsinü'l-ahbâr*, 437.

¹¹² Hüzeli, *el-Kâmil*, 76; Zehebî, *Ma'rife*, 1/207.

¹¹³ Dâni, *Câmiu'l-beyân*, 88.

edilmiştir. Yani bu söz Âsım'ın Sülemî'den okuduğu “harf harf okuma yöntemini” ortaya koymaktadır.¹¹⁴

İmâm-ı Âsım'dan ders alan onlarca talebesi bulunmaktadır.¹¹⁵ Okuyanlar arasında faziletli, itibarlı ve meşhur kişiler olduğu gibi bazı tabîinden olan kişiler de vardır.¹¹⁶ Onun bazı talebelerinin isimleri sayılmakta, bazı eserlerde bunların sayısının 48 olduğu nakledilmekte, kendisinden kıraat rivâyet edenlerin ise sayılamayacak kadar çok olduğu belirtilmektedir.¹¹⁷ Nakledilen talebelerinin en meşhurlarının isimleri şöyledir: “Şu'be (ö. 193/809) (1. râvisi), Hafs (ö. 180/796) (2. râvisi), (14 kıraat imamından) A'meş (ö. 148/765), 4. Kıraat imamı Ebû Amr (ö. 154/771),¹¹⁸ 6. Kıraat imamı Hamza (ö. 156/773), Mezhep imamı Ebû Hanîfe (ö. 150/767),¹¹⁹ nahiv âlimi Halil b. Ahmed (ö. 175/791).”¹²⁰

2.1.4. Meşhur Râvileri

Âsım'dan kıraat ve kıraat vechi nakleden birçok kişi olmuştur. Ancak kıraatında Şu'be ve Hafs'ın önemli yeri vardır. Bütünüyle onun kıraatını zaptedip nakleden ve eğitimle daha çok meşgul olan Ebû Bekir b. Ayyâş (Şu'be)¹²¹ ve (üvey oğlu) Hafs b. Süleyman'dır.¹²² Bu sebeple Âsım kıraatını en iyi bilen Şu'be ve Hafs olduğu ifade edilmiştir.¹²³ İbn Mücahid Şu'be ve Hafs ile beraber ilave 2 râvi daha zikretmekle birlikte *Teysîr*, *Şâtıbiyye* ve daha sonraki eserlerde meşhur râvi olarak Şu'be ve Hafs râvi olarak tercih edilmiştir.¹²⁴ Şu'be birinci râvi, Hafs ikinci râvi olup rivâyetlerini doğrudan hocaları Âsım'dan almışlar ve herhangi bir tercihte bulunmamışlardır.¹²⁵ Onun kıraatını en iyi zapt

¹¹⁴ Mehdî Mahzûmî, *Medresetü'l-Kûfe* (Kahire: Mustafa el-Bâbî, 1958), 23; Havuz, “Âsım Kıraatinin Senedi ve Şu'be-Hafs Rivâyetlerinin Temellendirilmesi”, 111-115.

¹¹⁵ Zehebî, *Ma'rife*, 1/205.

¹¹⁶ Mizzî el-Hanefî, *Ehâsinü'l-ahbâr*, 447.

¹¹⁷ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/316; Sehâvî, *Cemâlü'l-kurrâ*, 454.

¹¹⁸ Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 5/257.

¹¹⁹ İbn Hacer el-Heytemî, *Hayrâtü'l-hisân fî menâkibi Ebî Hanîfe* (Bombay: Matbaatü's-Saâde, 1324), 68; Muhammed Ebu'z-Zehrâ, *Ebû Hanîfe* (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1960), 21. Ancak Ebû Hanîfe ve tâbîleri sadece Âsım kıraatını okumamıştır. Çünkü Ebû Hanîfe başka hocalardan da okumuş ve bazı tercihlerde bulunmuştur. Fatih Tok, “Ebû Hanîfe'nin Kur'ân Kıraâtlerine Yaklaşımı”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/6 (2017), 126.

¹²⁰ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/315, 316; Madazlı, “İmâm-ı Âsım'ın Hayatı”, 239-254.

¹²¹ Hayatı için bk. Tayyar Altıkulaç, “Ebû Bekir b. Ayyâş”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/109-110; Hasan Hüseyin Havuz, “Usûlî ve Ferşî İhtilaflar Açısından Âsım Kıraatı (Şu'be-Hafs Rivâyeti)” (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 75-83.

¹²² Hayatı için bk. Tayyar Altıkulaç, “Hafs b. Süleyman”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/118-119; Havuz, “Âsım Kıraatı”, 83-91.

¹²³ Dâni, *Câmiu'l-beyân*, 62. Kıraatın akıcılığı veya boğazdan çıkarmada zorluk deyince akla hemzeler gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında Âsım kıraatı hemzeli bir kıraat olup teshîli, ibdâli neredeyse yoktur. Hamza kıraatında vakfen ibdâl edilen hemzeler ve vecihleri çoktur. Ebû Hanîfe'nin her iki kıraatın farkını söylemesi, Âsım kıraatının vecihlerinin az olması sebebiyle sade olması; Hamza kıraatının özellikle vakf vecihlerinin fazla olması, dolayısıyla okuyucuyu yorması şeklinde anlamak mümkündür.

¹²⁴ Dâni, *Câmiu'l-Beyân*, 63, 137; Enderâbî, *Kurrâi'l-ma'rûfîn*, 102-106; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 3/435; Zehebî, *Ma'rife*, 1/79; Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 6/308; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/11.

¹²⁵ İbn Mücahid, *Kitâbü's-Seb'a*, 71, 94; Dâni, *Câmiu'l-beyân*, 61.

eden ve nakleden iki râvîsi Şu'be ve Hafs olduğu için Âsım kıraatı bu iki râvî ile anılmaktadır. Hatta bugün Hafs rivâyetinin yaygınlığı sebebiyle Hafs rivâyeti, "Âsım kıraatı" olarak isimlendirilmektedir.

Hafs, hocası Âsım b. Behdele'nin es-Sülemî'den öğrendiği kıraatı (usûlünü)¹²⁶ okumuş ve nakletmiştir. Nitekim Âsım, Hafs'ın Şu'be'yle farklı okumalarının nedenini sorması üzerine "*Sülemî'nin Ali'den alıp bana okuttuğu kıraatı sana (Hafs'a) öğrettim. Ona da (Şu'be'ye) Zirr'in İbn Mes'ûd'dan alıp bana okuttuğu kıraatı öğrettim.*" demiştir.¹²⁷

2.1.5. Sened ve Tarikleri

Âsım'ın senedi meşhur 3 kıraat hocası üzerinden 5 sahabîye ulaşmaktadır. Onun kıraat silsilesi, *Sülemî*, *Zir* ve *Şeybânî* olarak 3 yol şeklinde ifade edilebilir. Bu üç yol, 1-5 arası sahabî ile Hz. Peygamber'e ulaşmaktadır.¹²⁸ Bunlar toplamda 8 sened olmaktadır.

1. Sülemî Senedi (5 Adet): Âsım > es-Sülemî > Osman, Ali, Zeyd, Übey, İbn Mes'ûd > Hz. Peygamber (s.a.s).

2. Zir Senedi (2 Adet): Âsım > Zirr > İbn Mes'ûd, Osman > Hz. Peygamber (s.a.s).

3. Şeybânî Senedi (1 Adet): Âsım > eş-Şeybânî > İbn Mes'ûd > Hz. Peygamber (s.a.s).

Senedde Âsım'ın her üç hocası da Abdullah b. Mes'ûd'dan; Zir b. Hubeys ise İbn Mes'ûd'dan, Hz. Osman'dan ve Hz. Ali'den; Sülemî ise İbn Mes'ûd'dan, Hz. Osman'dan, Hz. Ali'den, Übey b. Kâ'b'tan ve Zeyd b. Sâbit'ten kıraat okumuş ve almıştır.¹²⁹ Bu 5 sahabî de Kur'ân'ı Hz. Peygamber'den öğrenmişlerdir.¹³⁰ İmâm-ı Âsım'ın kıraat senedi -kıraat imamları İbn Kesîr ve İbn Âmir'den sonra- en âlî/derecesi yüksek sened (en kısa) kabul edilmiştir.¹³¹ Çünkü Hz. Peygamber'le onun arasında 2 kişi/ricâl bulunmaktadır.¹³² Âsım'ın senedi bazen tek başına âlî olarak nitelendirilirken bazen de İbn Âmir, Ebû Ca'fer¹³³ ve Naffî' en sika/âlî olarak nitelendirilmiştir.¹³⁴ Bazen en sahih *Âsım kıraatı ile Nâfî' kıraatı*, en fasihi

¹²⁶ Âsım'ın kıraatının bütünüyle hocalarının kıraat olup olmadığı konusunda bk. Havuz, "Âsım Kıraatının Senedi ve Şu'be-Hafs Rivâyetlerinin Temellendirilmesi", 105-128.

¹²⁷ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/230; Abdülmün'im İbn Galbûn, *et-Tezkira fi kıraati's-semân*, thk. Eymen Rüşdî Süveyd (Cidde: Cemâatü'l-Hayriyye, 1991), 16.

¹²⁸ Dâni, *Câmiu'l-beyân*, 86, 87,126; Dâni, *et-Teyisr*, 100, 101; Mekki, *et-Tebşira*, 216-218; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/125.

¹²⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/125.

¹³⁰ Dâni, *Câmiu'l-beyân*, 86, 87; Dâni, *et-Teyisr*, 101; Zehebî, *Ma'rife*, 1/210; Muhammed Sâlim Muhaysin, *Mu'cemü'l-huffâzi'l-Kur'ân abra't-târih* (Beyrut: Daru'l-Ceyl, 1992), 1/330, 331; Eymen Rüşdî Süveyd, *es-Selâsilü'z-zehebiyye* (Suudi Arabistan: Dâru Nûri'l-Mektebât, 2007), 497. *Câmi'u'l-Beyân*'da Sülemî'nin İbn Abbas'tan da ders aldığı zikredilmektedir. Dâni, *Câmiu'l-beyân*, 86.

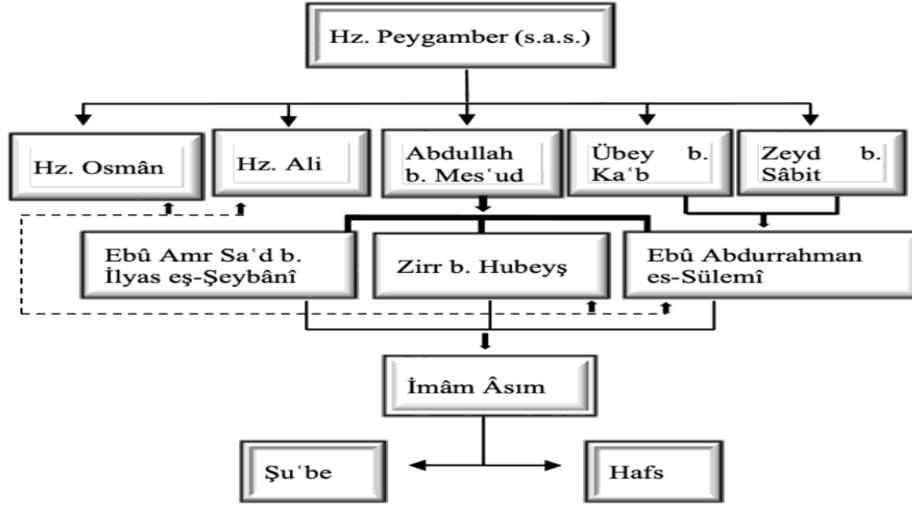
¹³¹ Muhammed b. Abdilbâkî el-Hanbelî, *Kâidetü kıraati Hafs min tariki's-Şâtıbiyye*, thk. Abdullah İbrahim el-Muğlâc (İmârât: Meclisü'l-Vataniyye, 2017), 12.

¹³² Suyûtî, *el-İtkân*, 161.

¹³³ Yûsuf el-Abderî el-Girnâtî, *et-Tâc ve'l-iklîl* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye,1994), 2/213.

¹³⁴ Mekki, *el-İbâne*, 89; Sehâvî, *Cemâlü'l-kurrâ*, 421; Ebû Şâme, *el-Mürşidü'l-vecîz*, 134.

ise *Ebû Amr ile Kisâî kıraatı* olduğu belirtilmiştir.¹³⁵ Ancak rical sayısı itibariyle en âlî, en sika, en fasih şeklinde değerlendirmeler yapılsa da 10 kıraatın senedi muttasıl ve sahihtir.¹³⁶ Sened zinciri şema olarak şöyledir:¹³⁷

Teysîr/Şâtıbiyye tarikinde her bir imam için 2 râvi ve birer tarik verilirken *Tayyibe tarikinde* ise her kıraat imamı için ikişer râvi, bunların 2'ser tariki ve toplam 4 ana tariki belirlenmiştir.¹³⁸ Bu 4 ana tarikte 52'si Hafs için, 76'sı da Şu'be içindir. Toplam Âsım kıraatını her iki rivâyeti içi 128 tarik bulunmaktadır.¹³⁹ Bugün Hafs rivâyetinde okunan tarik *Âsım > Hafs > Ubeyd > Üşnânî > Hâşimî > İbn Galbûn > Dânî > İbn Necâh > İbn Hüzeyl > Şâtıbî* tarikidir.

Şu'be'nin 4 ana tariki şema olarak şöyledir:¹⁴⁰

¹³⁵ Mekkî, *el-İbâne*, 89; Sehâvî, *Cemâlü'l-kurrâ*, 425; Ebû Şâme, *el-Mürşidü'l-vecîz*, 172; Zerkeşî, *el-Burhân*, 1/331; Suyûtî, *el-İtkân*, 173; Şen, *Şia ve Kıraatler*, 180.

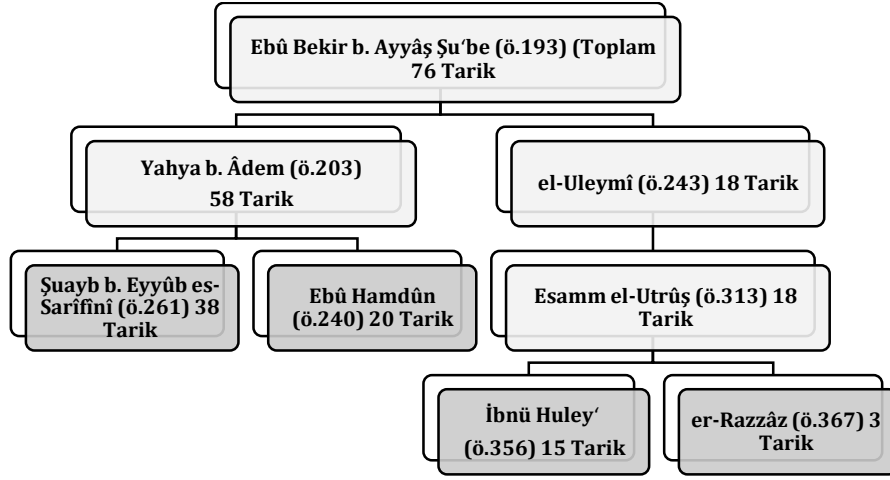
¹³⁶ Havuz, “Âsım Kıraatinin Senedi ve Şu'be-Hafs Rivâyetlerinin Temellendirilmesi”, 108-110.

¹³⁷ Bu şema, Rıfat Ablay'ın “Âsım Kıraatı” adlı çalışmasından alınmıştır. bk. Rıfat Ablay, *Ana Hatlarıyla Âsım Kıraatı Körülüzâde Abdullah Paşa ve Şifâü'l-Hâim fî Tahlîsi Kırâeti Âsım Adlı Eseri (Edisyon-Kritik)* (İstanbul: Siyer Akademi, 2023).

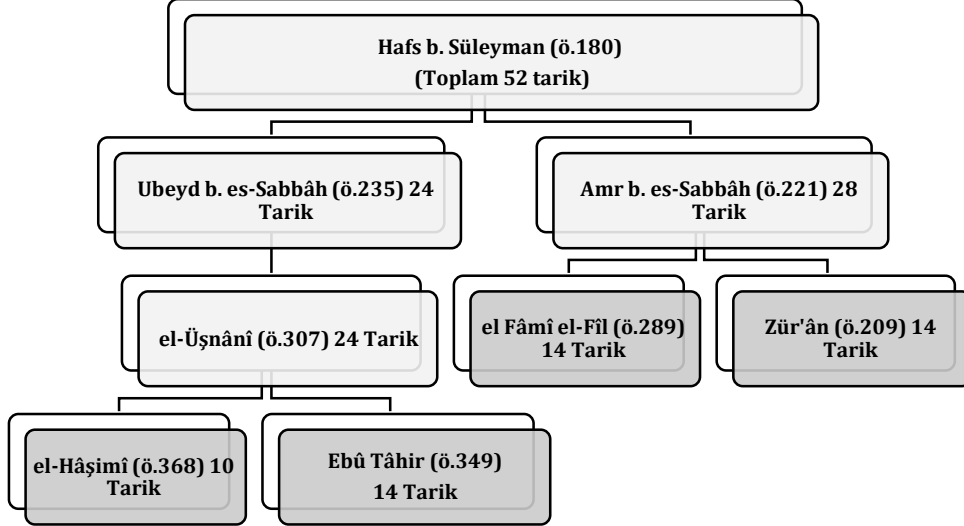
¹³⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/48, 49.

¹³⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/123-126.

¹⁴⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/119-123. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/123-126; Kastallânî, *Letâifü'l-işârât*, 1/281-291; Süveyd, *es-Selâsilü'z-zehebiyye*, 347.

Hafs'ın 4 ana tariki de şema olarak şöyledir:¹⁴¹

2.2. Diğer İlimlerdeki Yeri

İmâm-ı Âsım, hadis rivâyeti ile de meşgul olmuştur. O kıraat ilminde olduğu gibi hadiste de âlim bir zattır.¹⁴² Kur'ân Ansiklopedisinde o, *kıraat ve hadis imamı* olarak nitelendirilmiştir.¹⁴³ Ancak kıraat ilmindeki güvenilirliğine karşın hadis ilmindeki durumu konusunda farklı görüşler dile getirilmiştir.¹⁴⁴ Onu hadis konusunda “Tirmîzî (ö. 279)”, “Ahmed b. Hanbel (ö. 241)”, İclî (ö. 261), Ebû Zür'a (ö. 264), Nesâî (ö. 303) ve Ebû Hâtım er-

¹⁴¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/123-126; Kastallânî, *Letâifü'l-işârât*, 1/292-300; Süveyd, *es-Selâsilü'z-zehebiyye*, 348.

¹⁴² Fuad Sezgin, *Târîhu türâsi'l-Arabî* (Riyad: Câmîatü'l-Melik Suud, 1991), 1/27.

¹⁴³ Komisyon, *el-Mevsûatü'l-Kur'âniyyetü'l-mütehasısa* (Mısır: el-Meclisü'l-A'lâ, 2002), 346.

¹⁴⁴ Zeynüddîn İbnü'l-Keyyâl, *el-Kevâkibü'n-neyyirât*, thk. Abdülkayyûm Abdırabbinnabî (Beyrut: Dâru'l-Me'mûn, 1981), 1/473.

Râzî (ö. 327) gibi âlimler sika görmüştür.¹⁴⁵ Ancak güvenilir görmeyenler de bulunmaktadır.¹⁴⁶ İbn Hirâş (ö. 283/896), “Dârekutnî (ö. 385/995)” ve “Ukaylî (ö. 322/934)” bunlar arasındadır.¹⁴⁷ Bu noktada onun hadis ezberinin yetersizliğine ve hadis ezberinde çokça hata yaptığına vurgu yapılmıştır.¹⁴⁸ Sika olmadığı yönündeki asıl sebebi onun şahsının güvenilirmez olması değil bilakis hadis ezberinin muhaddisler nazarında yetersiz olmasıdır.¹⁴⁹ “Hadis ezberinin iyi olmaması” şeklinde eleştirilmesinin sebebi kendini kıraat/Kur’ân okutmaya vakfetmesi, diğer muhaddisler gibi ezberinde bütün hadislerin olmaması olsa gerektir.

İmâm-ı Âsım hocası Ebû Vâil ve birçok kişiden hadis almış ve nakletmiştir. Kendisinden hadis alıp rivâyet ettiği bazı hocaları şunlardır: “Mus’ab b. Sa’d b. Ebî Vakkâs, el-Esved b. Hilâl, Bâzân b. Ebî Sâlih, Hâris b. Hassân, Hayseme b. Abdurrahman, Zekvân b. Ebî Sâlih es-Semân, Zir b. Hubeys, Ziyâd b. Kays ve Şimr b. Atıyye, Şehr b. Havşeb, Ebû Abdurrahman es-Sülemî, İkrime Mevlâ İbn Abbâs, Ali b. Rebîa, Ebû Razîn Mes’ûd b. Mâlik, Ebu'd-Duhâ Müslim b. Sabîh, Müseyyeb b. Râfi’, Ebû Muhalleb Muttarih b. Yezîd, Ma’med b. Hâlid, Ma’rûr b. Süveyd, Vâil b. Rebîa, Ebû Musa el-Eşârî”.¹⁵⁰

Âsım’dan hadis rivâyet edenler arasında sahâbîler olduğu gibi kendisinden ders aldığı hocaları da vardır.¹⁵¹ Ayrıca talebelerinden Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uveyne, Süleyman et-Teymî, Ebû Amr b. Alâ’, Şu’be b. Haccâc, Hafs b. Süleyman, Ebû Bekir Şu’be b. ‘Ayyâş,¹⁵² Ebân b. Yezîd el-Attâr, Ebû Sâlih es-Semân, Hammâd b. Seleme, Hammâd b. Ebî Ziyâd, Hammâd b. Zeyd, Halil b. Ahmed, Ebû Amr b. el-Alâ’, Hamza b. Zeyyât, Süleyman b. et-Temîmî, Şeybân b. en-Nahvî, Ebû Avâne, İsrâîl b. Yûnus, Hâris b. Nehbân, Hasen b. Sâlih, Zâide b. Kudâme, Süleyman b. el-A’meş, Ebû Hanîfe” gibi birçok kişi ondan hadis rivâyetinde bulunmuştur.¹⁵³

Âsım’ın naklettiği hadisler *Kütüb-ü Sitte* külliyyatında bulunmaktadır. Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim (ö. 261/875) *Sahih* adlı eserlerinde onun rivâyetlerini başka bir

¹⁴⁵ Ebi'l-Hasen el-İclî, *Târihu's-sikât*, thk. Abdülmu'tî Kal'acî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984), 240; Abdilkerîm b. Yezîd er-Râzî Ebû Zür'a, *Kitâbü'd-Duafâ'* (Medine: İmâdetü'l-Bahsi'l-İlmî, 1982), 3/885; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, thk. Abdurrahman b. Yahya (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1953), 6/341; Zehebî, *Ma'rife*, 1/209; Muhaysin, *Mu'cemü'l-huffâz*, 1/333. Zehebî, *Târihu'l-İslam*, 3/435.

¹⁴⁶ Osman ez-Zehbî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 2/357.

¹⁴⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 13/477.

¹⁴⁸ Zehebî, *Ma'rife*, 1/256; Muhaysin, *Mu'cemü'l-huffâz*, 1/41; Ali b. Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb fî Ricâli'l-Hadîs*, thk. Adil Ahmed Abdülmahmûd - Ali Muhammed Muavvid (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 3/315.

¹⁴⁹ Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 5/260.

¹⁵⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 13/475.

¹⁵¹ Mizzî el-Hanefî, *Ehâsinü'l-ahbâr*, 441.

¹⁵² Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 13/474; Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 5/256; Zehebî, *Târihu'l-İslam*, 3/435; Zehebî, *Ma'rife*, 1/205.

¹⁵³ Mekki, *et-Tebîra*, 221; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 13/475; Zehebî, *Ma'rife*, 1/204, 205.

rivâyetin desteğiyle (mutâbaât) zikretmiştir.¹⁵⁴ Birçok hadis ve tabakât kitabında onun naklettiği rivâyetlere çokça rastlamak mümkündür. Bu da onun -muhaddisler kadar olmasa da- hadis ilminde bilgisi olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁵⁵

Âsım, kıraat ve hadis ilminin yanında diğer alanlarda vukûfiyetinin olduğu belirtilmiştir. Âsım, kelâm/akâid ve fıkhda da âlimler arasında sayıldığı gibi dilde/lügatte de nahivciler'den sayılmıştır.¹⁵⁶ Onun, dilinin fesahati/sözünün kusursuz, güzel ve etkili olmasıyla bilindiği ve bu konudaki uzmanlığı/derinliği ile öne çıkan biri olduğu nakledilmiştir.¹⁵⁷ Tefsirlerde de onun bazı tefsir rivâyetlerini naklettiği görülmektedir. Ancak onun kelim, tefsir, fıkıh vb. konularda yaklaşımını ortaya koyan bir bilgiye rastlanılmamaktadır.¹⁵⁸

Sonuç

Âsım'ın yaşadığı Kûfe şehri, olumsuz birçok siyasi olaylar yaşanmasına rağmen başta Sülemî, Âsım, Hamza, Kisâi gibi âlimlerle öne çıkmış kıraat ilminde ekol olmuştur. Âsım Emevîler döneminde yaşamış ancak dönemin siyasi çalkantıları içinde kendini ilme ve Kur'an okutmaya adanmıştır. Adı "Âsım b. Behdele" olan imamımız hocası Sülemî'den sonra Kûfe'de kıraat ilminde baş olmuştur. Kûfe mescidinde onlarca talebe yetiştirmiş aynı zamanda evinde üvey oğlu Hafs ile beraber talebe okutmuş ve Kur'an okutmak için civar beldeleri dolaşmıştır.

Bütün ilim ehli gibi fakir bir hayat yaşayan Âsım buğday alım-satımı ve terzilik ile uğraşmıştır. Onun çocukluğu ve ailesi konusunda ise kaynaklarda detaylı bilgiye rastlanılmamaktadır.

Fazileti ve takvası ile öne çıkan Âsım ibadete düşkün olup okuduğu Kur'an tilaveti ile insanları cezbeden biriydi. Ömrünün büyük bölümünü Kûfe'de geçirdiği anlaşılan Âsım, hicrî 127 yılında vefat etmiştir. Kûfe'de vefat etmiş olması daha muhtemel olup kabrine dair malumata rastlanılmamaktadır. Onun Arap olmadığı kesindir. Mevâlîden olduğu belirtilen Âsım'ın, millet olarak çoğu kıraat imamları gibi Fârisî olma ihtimali daha güçlüdür.

Hadis ilminde diğer kıraat imamları gibi eleştirilen Âsım birçok hadis rivâyet etmiştir. Eleştirilmesinin ana sebebinin de muhaddisler kadar hadis ezberinin olmamasıdır.

Kıraat konusunda sika (güvenilir) kabul edilmiş ve âlimler tarafında hem şahsı hem kıraatından övgüyle söz edilmiştir. Hatta bu övgüde abartıya kaçacak ifadeler de kullanılmıştır. Onun kıraatı senedinin sağlamlığı ve âli olması ile tercih edilmiştir. Kıraatını daha çok Şu'be ve Hafs'ın zapt ederek okutması sebebiyle İbn Mücâhid bu iki talebesini râvi

¹⁵⁴ Sa'd b. Eyyûb el-Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-tercîh*, thk. Ebû Lübâbe Huseyn (Riyad: Dâru'l-Livâ', 1986), 3/994; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 13/475-480; Zehebî, *Ma'rife*, 1/210; Bırışık, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, 128.

¹⁵⁵ Ahvâzî, *el-Vecîz*, 69.

¹⁵⁶ İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, 70; Mizzî el-Hanefî, *Ehâsinü'l-ahbâr*, 437; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/207.

¹⁵⁷ Zehebî, *Ma'rife*, 1/207; Zehebî, *A'lâmi'n-nübelâ*, 5/258.

¹⁵⁸ Hamed, *el-Muhâdarât*, 151.

olarak seçmiş ve yedi kiraatı topladığı “*Kitâbü’s-Seb‘a*” adlı eserine almıştır. Âsım kiraatı sonraki dönemlerde bu iki râvi ile anılmıştır. Bu iki râviye 2 farklı kiraatı öğrettiği anlaşılan Âsım kiraatı bugün Hafs rivâyeti ile anılmaktadır. Her iki râvinin rivâyeti Tayyibe tariki çerçevesinde söylenirse 4’der ana tarikile İbnü’l-Cezerî’ye kadar gelmiştir. Bu kapsamda Hafs rivâyetinde 52 tarik, Şu’be rivâyetinde 76 tarik bulunmaktadır. Bugün Hafs rivâyeti olarak okunan tarik *Âsım > Hafs > Ubeyd > Üşnânî > Hâşimî > İbn Galbûn > Dânî > İbn Necâh > İbn Hüzeyl > Şâtıbî* tarikidir. Bu tarik kitap olarak *Teysîr/Şâtıbiyye* tarikidir.

Kaynakça

- Ablay, Rifat. *Ana Hatlarıyla Âsım Kıraatı: Körülüzâde Abdullah Paşa ve Şifâü'l-Hâim fî Tahlîsi Kıraati Âsım Adlı Eseri (Edisyon-Kritik)*. İstanbul: Siyer Akademi, 2023.
- Ahvâzî, Hasen b. Ali. *el-Vecîz fî kıraati's-semân*, thk. Dureyd Hasen Ahmed - Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Dâru Garb'i'l-İslâmî, 2002.
- Akyürek, Yunus. "Emeviler Dönemi Fetih Politikası ve Maverâünnehir". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/1, (2013), 85-115.
- Altıkulaç, Tayyar. "Ebû Bekir b. Ayyâş". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 10/109-110. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Altıkulaç, Tayyar. "Hafs b. Süleyman". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 15/118-119. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Avcı, Casim. "Kûfe". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 26/339-342. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.
- Aycan vd., İrfan. *Emeviler Dönemi Bilim, Kültür ve Sanat Hayatı*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2011.
- Belâzürî, Câbir b. Dâvûd (ö. 279). *Ensâbü'l-eshrâf*. thk. Süheyl Zekkâr - Riyad ez-Ziriklî. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1417.
- Bâcî, Süleyman b. Halef b. Sa'd b. Eyyûb (ö. 474). *et-Ta'dîl ve't-tercîh limen harace anhü Buhârî fî Câmiî's-Sahîh*. thk. Ebû Lübâbe Huseyn. Riyad: Dâru'l-Livâ', 1986.
- Birişik, Abdülhamit. *Kıraat İlmi ve Tarihi*. Bursa: Emin Yayınları, 3. Basım, 2018.
- Çollak, Fatih. *Âsım Kıraatı (Bütün Huccetleriyle Hafs Rivayeti)*. İstanbul: Üsküdar Yayınevi, 2006.
- Dadan, Ali. *İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Türkler*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. 2013.
- Damra, İbrahim. *Neylül-vatr fî usûli'l-kıraati'l-erbeatî-aşr*. Ürdün: Mektebetü'l-Vataniyye, 2011.
- Dânî, Ebû Amr (ö. 444). *Câmiu'l-beyân fî kıraati's-seb'i'l-meşhûr*. thk. el-Cezâirî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- Dânî, Ebû Amr (ö. 444). *et-Teyssîr fî kıraati's-seb'*. thk. Ali eş-Şarkâvî. Suudi Arabistan: Dâru'l-Endelüs, 2015.
- Ebû Şâme el-Makdîsî, Ebu'l-Kâsım Şihâbüddîn Abdurrahman (ö. 665). *el-Mürşidü'l-vecîz ilâ ulûmi yetealleki bi'l-kitabi'l-azîz*. thk. Tayyar Altıkulaç. Beyrut: Dâru Sâdir, 1975.
- Ebu'z-Zehrâ, Muhammed. *Ebû Hanîfe*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1960.
- Ebû Zür'a, (ö. 264). *Kitâbü'd-Duafâ'*. Medine: İmâdetü'l-Bahsi'l-İlmî, 1982.
- Ebû Zür'a İbn Zencele (ö. 403). *Huccetü'l-Kıraat*. thk. Said el-Afgânî. Beyrut: Dâru'r-Risâle, 1997.
- Enderâbî, Ahmed b. Ebî Ömer (ö. 470). *Kıraatü'l-kurrâi'l-ma'rûfîn birivâyâti'r-ruvâti'l-meşhûrîn*. thk. Ahmed Nesif el-Cenâbî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1985.
- Ezherî, Ebû Mansûr (ö. 370). *Meâni'l-kıraat*. Suudi Arabistan, Câmiatü Melik Suud, 1991.

- Gırnâtî, Yûsuf el-Abderî (ö. 897). *et-Tâc ve'l-iklîl*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994.
- Hamed, Gânim Kaddûrî. *el-Muhâdarât fî 'ilmi'l-kiraat*. Amman: Dâru Ammâr, 2003.
- Hamed, Gânim Kaddûrî. *Ebhâs fî 'ilmi't-tecvîd*. Amman: Dâru Ammâr, 2002.
- Hanbelî, Ebu'l-Mevâhib Muhammed b. Abdî'l-bâkî (ö. 1126). *Kâidetü kiraati Hafs min tariki's-Şâtıbiyye*. thk. Abdullah İbrahim el-Muğlâc. İmarat: Meclisi'l-Vataniyye, 2017.
- Hatalmış, Ali. *Erken Dönem İslam Tarihinde Kölelik ve Cariyelik*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. 2012.
- Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463). *Târîhu Bağdâd*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslamî, 2002.
- Havuz, Hasan Hüseyin. “Âsım Kiraatinin Senedi ve Şu'be-Hafs Rivayetlerinin Temellendirilmesi”. *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (2020), 105-128.
- Havuz, Hasan Hüseyin. “Kur'an Okuma Dersinin Meâl Merkezli Yapılması Meselesi: Müfredat İncelemesi”. *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 9/2 (2023), 1165-1207.
- Havuz, Hasan Hüseyin. “Usûlî ve Ferşî İhtilaflar Açısından Âsım Kiraatı (Şu'be-Hafs Rivâyeti)”. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Hüzelî, Ebu'l-Kâsım Yûsuf b. Ali b. Cabbâra b. Muhammed (ö. 465). *el-Kâmil fi'l-kiraati'l-aşr*. thk. Cemâl b. Seyyid b. Rifâi eş-Şâyeb. b.y.: Müessesetü Semâ, 2007.
- İbn Asâkîr, Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen (ö. 571). *Târîhu Dımaşk*. thk. Amr b. Garâme. Dâru'l-Fıkr, 1995.
- İbn Ebî Hâtım, Muhammed el-Hafız er-Râzî (ö. 327). *el-Cerh ve't-ta'dîl*. thk. Abdurrahman b. Yahya. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1953.
- İbn Fazlullah el-Ömerî (ö. 749). *Mesâlikü'l-ebşâr fî memâliki'l-emsâr*. thk. Kâmil Selmân el-Cabûrî - Mehdî en-Necm. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010.
- İbn Galbûn, Abdulmun'im (ö. 399). *et-Tezkira fî kiraati's-semân*. thk. Eymen Rüşdî Süveyd. Cidde: Cemâatü'l-Hayriyye, 1991.
- İbn Hacer el-Heytemî (ö. 972). *Hayrâtü'l-hisân fî menâkibi Ebî Hanîfe*. Bombay: Matbatü's-Saâde, 1324.
- İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852). *Tehzîbü't-Tehzîb fî Ricâli'l-Hadîs*. thk. Âdil Ahmed Abdülmahmûd - Ali Muhammed Muavvîd. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004.
- İbn Hallikân, Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 708). *Vefâyâtü'l-a'yân ve enbâü ebnâi'z-zamân*. thk. İhsan Abbas. Beyrut: Dâru's-Sâdır, 1978.
- İbn Mücâhid, Ebû Bekir (ö. 324). *Kitâbü's-Seb'a fi'l-Kiraat*. Kahire: Dâru'l-Meârif, 1119.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. el-Hâşimî (ö. 230). *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*. çev. Ahmet Aslan - Mustafa Ekinci. İstanbul: Siyer Yayınları, ts.
- İbn Sivâr el-Bağdâdî, Ebû Tâhir Ahmed b. Ali. *el-Müstenîr fi'l-kiraati'l-aşr*. thk. Ahmed Tâhir Üveys. Medine: el-Câmiatü'l-İslâmiyye, Doktora Tezi, 1413.

- İbnü'l-Bâziş, Ahmed b. Halef el-Ensârî (ö. 540). *Kitâbü'l-İknâ' fî kıraati's-seb'*. thk. Abdülmecid Katamış. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1403.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdirrahman b. Muhammed (ö. 597). *el-Muntazamü fî târîhi'l-ümemi ve'l-mülûk*. thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, Mustafa Abdülkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992.
- İbni'l-Cevzî, Sıbtu (ö. 654). *Mir'âtü'z-zamân fî tevârîhi'l-a'yân*. thk. Muhammed Berekât vd. Dımaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2013.
- İbnü'l-Cezerî, Muhammed b. Muhammed (ö. 833). *Gâyetü'n-nihâye fî tabakâti'l-kurrâ*. thk. Bergstrasser. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006.
- İbnü'l-Cezerî, Muhammed (ö. 833). *en-Neşr fî'l-kıraati'l-aşr*. thk. Muhammed ed-Dabbâ'. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011.
- İbnü'l-Enbârî, Ebû Bekir (ö. 328). *İzâhü'l-vakf ve'l-ibtida*. thk. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan. Dımaşk: Matbuât Macmau'l-Luga, 1971.
- Iclî, Ebi'l-Hasen (ö. 261). *Târihu's-sikât*. thk. Abdülmü'tî Kal'acî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ. (ö. 774). *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Ali Şeyrî. b.y.: Dâru İhyâit-Türâsi'l-Arabî, 1988.
- İbn Kesîr. *Büyük İslam Tarihi*. çev. Mehmet Keskin. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1995.
- İbnü'l-Keyyâl, Ebu'l-Berekât Zeynüddîn (ö. 929). *el-Kevâkibü'n-nîrât fî ma'rifeti mine'r-ruvâti's-sikât*. thk. Abdülkayyûm Abdirabbinnebî. Beyrut: Dâru'l-Me'mûn, 1981.
- İbnü'l-Varadî, Ebû Hafs Zeynüddîn (ö. 749). *Târihu İbni'l-Varadî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.
- İbnü'n-Nâzım, Ahmed İbnü'l-Cezerî (ö. 835). *Şerhu Tayyibetü'n-Neşr fî'l-Kıraat*. thk. Enes Mihre. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- İbnü'n-Nedîm, Muhammed b. İshâk (ö. 385). *el-Fihrist*, thk. İbrahim Ramazan. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1997.
- İbnü's-Sellâr, Abdülvehhab b. Yusuf b. İbrahim (ö. 782). *Tabakâti'l-kurrâi's-seb'a ve zikru menâkibihim ve kıraatihim*. thk. Ahmed Muhammed Azuz. Beyrut: Mektebetü'l-Mısırye, 2003.
- Kahraman, Hüseyin. *Kûfe'de Hadis*. Bursa: Emin Yayınları, 2006.
- Kahraman, Seyit Ali - Dağlı, Yücel. *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi (4. Kitap)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- Kara, Mehmet. "Âsım ve Kıraatinin Özellikleri". *On Dört Kıraat İmamı ve Kıraatlerinin Özellikleri*. ed. Ahmet Gökdemir. 137-166. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2023.
- Kastallânî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 923). *Letâifü'l-işârât li-fünûni'l-Kıraat*. thk. Merkezü'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye. Suudi Arabistan: Mecmeu Melik Fahd, ts.
- Kitapçı, Zekerîya. *Türkler Nasıl Müslüman Oldu?*. Konya: Yedi Kubbe Yayınları, 2004.

- Komisyon. *el-Mevsûatü'l-Kur'âniyyetü'l-mütehasısa*. Mısır: el-Meclisü'l-A'lâ, 2002.
- Madazlı, Ahmet. “İmam Asım'ın Hayatı, Kıraatı ve Şahsiyeti”. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1987), 239-254.
- Mahzûmî, Mehdî. *Medresetü'l-Kûfe*. Kahire: Mustafa el-Bâbî, 2. Basım, 1958.
- Ma'rife, Muhammed Hâdî. *et-Temhîd fî ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru't-Teâruf, 2011.
- Mekkî, Ebî Talib el-Kaysî (ö. 437). *el-İbâne an meâni'l-kıraat*. thk. Abdülfettah İsmail Şelebî. Mısır: Dâru'n-Nehdâ, ts.
- Mekkî b. Ebî Tâlib (ö. 437). *et-Tebşıra fî'l-kıraati's-seb'*. thk. Muhammed Gavs en-Nedvî. Bombay: Dâru's-Selefiyye, 2. Basım, 1982.
- Mekkî, Ahmed. *Menâkibu İmâm-ı A'zam Ebî Hanîfe*. b.y.: Dâiratü'l-Meârif, 1321.
- Mizzî, Cemâlüddîn Ebî'l-Haccâc Yusuf (ö. 742). *Tehzîbü'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1985.
- Mizzî el-Hanefî, Abdülvehhâb b. Vehbân. *Ehâsinü'l-ahbâr*. thk. Ahmed b. Fâris es-Sellûm. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1425/2004.
- Muhaysin, Muhammed Sâlim. *Mu'cemü'l-huffâzi'l-Kur'ân abra't-târih*. Beyrut: Daru'l-Ceyl, 1992.
- Özkan, Mustafa. *Emeviler Döneminde İktidar-Ulema İlişkisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Ribât, Halid el-İd, Seyyid Azat. *el-Câmi' li-·ulûmi'l-İmâm Ahmed*. Mısır: Dâru'l-Fellâh, 2009.
- Rûyisî, Ahmed b. Mahmud. *Tenbihâtü İbni'l-Cezerî alâ evhâmi'l-kurrâ*. Beyrut: Dâru İbnü'l-Cezerî, 2012.
- Rüşdî, Eymen Süveyd. *es-Selâsilü'z-zehebiyye bi'l-esânîdi'n-neşriyye min şuyûhi ile'l-Hazreti'n-Nebeviyye*. Suudi Arabistan: Dâru Nûri'l-Mektebât, 2007.
- Sarı, Mehmet Ali. “Âsım”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/476-478. İstanbul: TDVYayınları, 1991.
- Sarı, Mehmet Ali. *İmam Asım ve Asım Kıraatı*. İzmir: Yüksek İslam Enstitüsü, Öğretim Görevliliği Tezi, 1970.
- Sehâvî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed es-Samed (ö. 643). *Cemâlü'l-kurrâ ve kemâlü'l-ikrâ*. thk. Cemalüddin Muhammed Şeref. Tanta: Dâru's-Sahâbe, 2010.
- Sezgin, Fuad. *Târihu'l-türâsi'l-Arabî*. Riyad: Câmîatü'l-İslâm, 1991.
- Söylemez, Mehmet Mahfuz. *Bedevilikten Hadariliğe Kûfe*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Söylemez, Mehmet Mahfuz. *Kûfe'nin Siyasi Tarihi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekr Celaeddîn (ö. 911). *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'an*. thk. Şuayb el-Arnâvudî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2008.
- Şâhîn, Hamdî. *Emeviler ve Emevi Devleti (İftiralar ve Gerçekler)*. çev. Kasım Koç. İstanbul: Beka Yayınları, 2019.
- Şen, Ziya. *Şia'nın Kıraatlara ve Kur'an Tarihine Bakışı*. İstanbul: Düşün Yayınları, 2013.

- Takkuş, Muhammed Süheyl. *Veciz İslam Tarihi*. çev. Mücahid Yüksel. İstanbul: Maruf Yayınları, 2018.
- Taşköprüzâde, Ahmed b. Mustafâ. *Miftâhu's-saâde ve misbâhu's-siyâde*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1985.
- Tetik, Necati. *Kıraat İlminin Talimi Başlangıçtan 19. Hicri Asra Kadar*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1990.
- Tetik, İbrahim. *Tarihsel, Bilimsel ve Siyasal Boyutlarıyla Âsım Kıraati Hafız Rivayetinin Şöhret Bulma Nedenleri*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2021.
- Tetik, İbrahim. "Lafız, Anlam ve Amel Boyutlarıyla Hz. Peygamber'in Kur'ân Tilaveti". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2021). 137-164.
- Tok, Fatih. "Ebû Hanîfe'nin Kur'ân Kıraatlerine Yaklaşımı". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/6 (2017), 123-144.
- Tok, Fatih. *Ebû Hanîfe'nin Kur'ân Anlayışı*. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2017.
- Uğur, Mücteba. "A'meş". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 3/54. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Yâkût el-Hamevî. *irşâdü'l-erîb ilâ ma'rifeti'l-edîb* thk. İhsan Abbas. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1993.
- Yılmaz, Lokman. "Bir Kıraatçi Olarak Ebû Ca'fer et-Tahâvî ve Müşkilü'l-Âsâr'da Kıraatler". *Diyanet İlmî Dergi* 59 (2023), 817-848.
- Yiğit, İsmail. "Emeviler". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 11/104-108. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Yiğit, İsmail. "Mevâlî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 29/424-426. İstanbul: TDV Yayınları, 2004.
- Zehebî, Ahmed b. Osman (ö. 748). *Mîzânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Zehebî, Ahmed b. Osman (ö. 748). *Ma'rifetü kurrâi'l-kibâr ale't-tabakâti ve'l-âsârî*. thk. Tayyar Altıkulaç. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Zehebî, Ahmed b. Osman (ö. 748). *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*. thk. Şuayb el-Arnâvudî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 2012.
- Zehebî, Ahmed b. Osman (ö. 748). *Târîhu'l-İslâm ve vefâyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2003.
- Zerkeşî, Ebû Abdullah Bedreddin Muhammed b. Abdullah (ö. 794). *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'an*. thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim. Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kütüb, 1957.
- Zirikli, Muhammed b. Ali b. Fâris (ö. 1976). *el-A'lâm*. Beyrut: Dâru'l-İlm, 2002.
- Zürkânî, Muhammed Abdülazim (ö. 1367). *Menâhilü'l-İrfân*. çev. Halil Aldemir. İstanbul: Beka Yayınları, 2015.